

Anadolu tarihi

[Anadolu \(transanatolie.com\)](http://transanatolie.com)

Transanatolie Tour

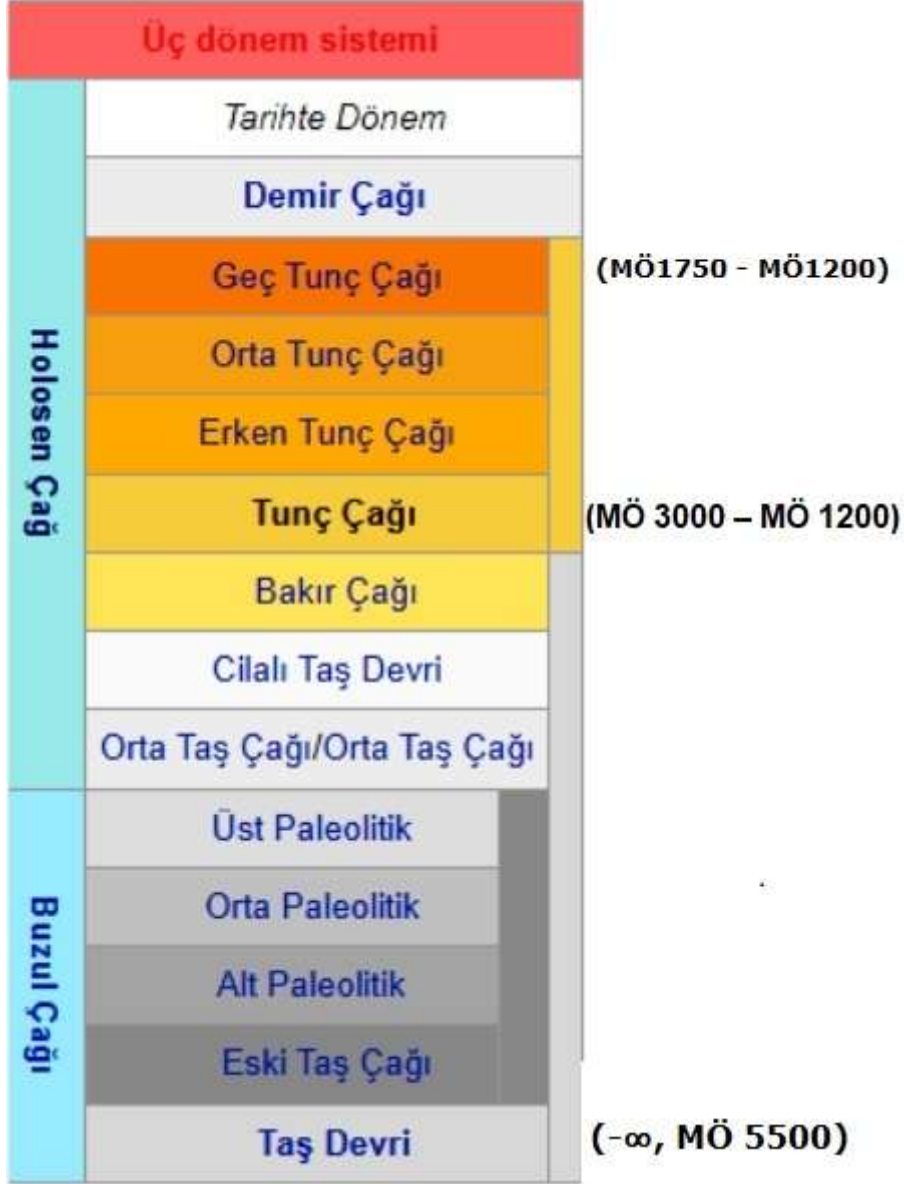

İçerik

Anadolu tarihi.....	5
Özet.....	5
Yontma Taş Devri (Paleolitik Dönem)	7
Cıvalı Taş Devri (Neolitik Dönem)	8
Karahantepe	8
Göbeklitepe.....	8
Çatalhöyük.....	10
Aşıklıhöyük	13
Çayönü.....	14
Hacılar	14
Yumuktepe	15
Tunç Çağı	16
Sümerler	16
Akadlar.....	19
Sümer Guti Hanedanı.....	20
Babil	20
Orta Tunç Çağı	22
Hattiler.....	22
Hurriler.....	23
Hurri - Mitanni Devleti	24
Luviler.....	25
Asurlular.....	26
Eski Asur İmparatorluğu (MÖ 2025-1522)	27
Orta Asur İmparatorluğu (MÖ 1397-1056).....	27
Bronz Çağı Çöküşü (MÖ 1055-936)	28
Yeni Asur İmparatorluğu (MÖ 911-619)	28
Son Tunç Çağı	28

Hititler.....	29
Mittaniler	35
Urartular.....	36
Demir Çağı.....	37
Frigler	38
Klasik Antik Dönem	40
Lidya Krallığı	41
Med İmparatorluğu.....	41
Ahameniş (1. Pers) İmparatorluğu	42
Büyük İskender'in Fetihleri ve Helenistik Dönem	43
Büyük İskender.....	43
Selevkos İmparatorluğu	44
Orta Çağ.....	45
Roma İmparatorluğu	45
Bizans İmparatorluğu	46
İslam'ın Yayılışı	48
Türklerin Anadolu'ya Gelişi	48
Büyük Selçuklular	48
Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi.....	50
Haçlı Seferleri.....	50
Anadolu Beylikleri	51
Osmanlı İmparatorluğu	52
Türkiye.....	52
TransAnatolie	52

Anadolu tarihi

Özet

Anadolu tarihi, Batı Asya yarımadası Anadolu etrafında yerleşen birçok milleti, devleti ve uygarlığı kapsamaktadır. Anadolu, Asia Minor, "Ön Asya" olarak da isimlendirilir. Coğrafi olarak modern Türkiye'nin, batıda Ege Denizi'nden doğuda

Azerbaycan, Ermenistan sınırındaki dağlara ve kuzeyde Karadeniz'den güneyde Akdeniz'e kadarki kısmını oluşturur.

Anadolu'daki ilk uygarlık izlerine Orta, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki arkeolojik bulgularda rastlamaktayız. Özellikle yakın zamanda Türkiye'nin Şanlıurfa ilinin sınırlarında bulunan "Göbeklitepe" yapısının keşfiyle birlikte Anadolu'nun hem arkeolojik hem de tarihi olarak ne denli önemli bir coğrafi bölge olduğu bir kez daha kanıtlanmıştır. Bunun yanı sıra; bazı eski halkların kökenlerindeki sırlar henüz bilinmemesine karşın, Sümer, Hatti, Akad, Hurri, Asur, Babilon, Luvi ve Hitit uygarlıklarının kalıntıları, halklarının günlük yaşamları ve ticaret hayatları ile ilgili pek çok örnek sunmaktadır.

Hititlerin düşüşünden sonra Anadolu'nun Batı yakasında İyonyalılar, Lidyalılar ve Frigyalılar gibi medeniyetler sahneye çıktı. O dönemde onlar için tek tehdit olarak İran'daki Pers Krallığı görünüyordu. Lidyalıları yıkan Persler döneminde Anadolu'da da liman şehirleri gelişti ve zenginleşti. Zaman zaman isyanlar olsa da bu isyanlar çok büyük tehdit oluşturmadı.

Sonrasında Makedonya kralı Büyük İskender sahneye çıktı. İskender, Ahemeniş (Pers imparatorluğu) hükümdarı III. Darius'a karşı kazandığı zaferlerle Anadolu ve İran'ın kontrolünü ele geçirdi. Ölümünden sonra kazandığı topraklar, güvendiği generallerinden birçokları ve ayakta kalmayı başaran Galya, Pergamon, Pontus ve Mısır'daki diğer güçlü hükümdarlar arasında bölüşüldü. Büyük İskender'in payından en fazla dilimi alan Selevkos İmparatorluğu, Romalıların iştahını kabarttı ve Romalılar bölgeyi parça parça ele geçirdiler. Romalılar yerel yönetimlere büyük yetkiler tanıdılar ve askeri güç sağlayarak bölgeyi güçlendirdiler.

Antik Çağ'ın en güçlü imparatorluklarından biri olan Roma İmparatorluğu, giderek gücünü ve birliğini kaybetti ve 395 senesinde Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrıldı. Başkenti Roma olan Batı Roma İmparatorluğu 476'da yıkıldı. I. Konstantin tarafından Konstantinopolis'te (günümüzde İstanbul) kurulan Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu ise, Türklerin İstanbul'u ele geçirdiği 1453 yılına kadar varlığını sürdürdü.

1071 yılında Selçuklu Türklerinin Bizans İmparatorluğu'nu mağlup etmesinden sonra Anadolu'ya Türk akınları başladı.

1077 yılında Anadolu'da, başkenti İznik olmak üzere Anadolu Selçuklu Devleti kuruldu. Birinci Haçlı Seferi sırasında İznik şehri Bizans'ın eline geçmiş, Sultan I. Kılıçarslan da 1097 tarihinde başkenti Konya'ya taşımıştır ve bu tarihten itibaren Konya, Selçuklu Devleti'nin başkenti olmuştur.

Türklerin Anadolu'ya girmesinden sonra Türkler, Haçlılar, Bizanslılar ve Moğollar, bu toprakları ele geçirmek için yoğun bir mücadele vermişlerdir. Haçlı Seferleri düzenlenmiş, çeşitli Moğol istilaları gerçekleşmiş ve Bizans ile Türkler arasında savaşlar yapılmıştır. 1243 yılında Anadolu Selçuklu Devleti ile Moğollar arasında gerçekleşen Köseadağ Muharebesi sonucunda Anadolu, Moğol hakimiyetine girmiştir ve Selçuklu Devleti zayıflayıp yerini Türk beyliklerine bırakmıştır. Bu beylikler arasında, Söğüt ve Bilecik çevresinde kurulu olan Osmanoğulları Beyliği, 13. yüzyılın sonlarına doğru bağımsızlığını ilan etmiştir.

1453 yılında Osmanlı Devleti padişahı II. Mehmed komutasındaki Osmanlı birlikleri Konstantinopolis'i fethetti ve 1058 yıllık Bizans İmparatorluğu, hem Anadolu hem de tarih sahnesinden silindi.

Osmanlı İmparatorluğu, 1453'ten sonra uzun yıllar boyunca çok başarılı oldular ve ülkenin sınırlarını Kuzey Afrika'dan Orta Avrupa'ya kadar genişlettiler. 1683'te en geniş sınırlarına ulaştılar, 19. yüzyılda da duraklama sürecine girdiler. En sonunda Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yanında I. Dünya Savaşı'na katıldı. Savaştan yenilgiyle ayrıldıktan sonra devletin elinde sadece Anadolu toprakları kalmıştı. 1919 tarihinde başlayan Türk Kurtuluş Savaşı, 1922'de Türklerin zaferiyle sonuçlandı. İngilizleri, Fransızları, İtalyanları ve Yunanları yendikten sonra 1 Kasım 1922'de Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 623 yıllık Osmanlı saltanatı kaldırıldı, 29 Ekim 1923 tarihinde ise cumhuriyet ilan edilerek yeni Türk devleti kuruldu. O zamandan beridir Türkiye Cumhuriyeti, Anadolu topraklarında varlığını modern bir ülke olarak sürdürmektedir. [i](#)

Yontma Taş Devri (Paleolitik Dönem)

Bu çağ buzul devrin olduğu, insanların henüz üretime geçmedikleri, mağaralarda ve ağaç kovuklarında barındıkları bir dönemdir. Bu dönemin Anadolu'daki izlerini, günümüzde

Göbeklitepe, Karain, Beldibi ve Belbaşı mağaralarında bulmak mümkündür. [i](#)

Cılalı Taş Devri (Neolitik Dönem)

Asya ve Avrupa'nın stratejik kesişme bölgesinde olmasından dolayı Anadolu, tarih öncesi Prehistorya çağlardan beri pek çok uygarlıklar için beşik olmuştur. Çatalhöyük, Çayönü, Hacılar, Göbeklitepe, Karahantepe ve Yumuktepe bu uygarlıklardan bazılarının ilk yerleşim yerleri olmuştur. [i](#)

Karahantepe

Karahantepe ya da Karahan Tepe, Türkiye'nin Şanlıurfa ilinde yer alan arkeolojik sitedir. Şehir merkezine 46 km uzaklıkta.

Neolitik dönemden kaldığı düşünülen 250 dikilitaşın bulunduğu alanda ilk kazı çalışmaları Eylül 2019'da başladı.

Karahantepe'deki kazılarda, Göbekli Tepe ile çağdaş özel yapılar ve sırtında leopar taşıyan insan heykeli ortaya çıktı. Bulunan birbirinden ilginç heykeller, Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmeye başlandı.

Ana kaya içine 8m×6m boyutlarında oyulan AB Yapısı'nın özel amaçlar için inşa edildiği düşünülüyor. Yapının uzun duvarının ortasında bir insan başı yer alıyor. Boyun kısmı bir yılanı andırır biçimde kayadan çıkan başta bir erkek betimlenmiş. Bu başın karşısında ön sırada dört, arka sırada altı adet fallus biçimli dikilitaşlar yerleştirilmiş. Yapıya bir kenarından merdiven ile iniliyor diğer kenarından ise başka bir merdiven ile çıkılıyordu. Tüm bunlar kapsamında yapının ritüelistik bir işlevinin olduğu düşünülüyor. [i](#)

Göbeklitepe

Göbeklitepe veya Göbekli Tepe, Şanlıurfa il merkezinin 18 km kuzeydoğusunda, Örencik köyü yakınlarında yer alan dünyanın bilinen en eski kült yapılar topluluğudur (dini ve yerel özellikler taşıyan tören merkezi).

Bu yapıların ortak özelliği, T biçimindeki 10-12 dikilitaşın yuvarlak planda dizilmiş, aralarının ise taş duvarla örülmüş olmasıdır. Bu yapının merkezinde daha yüksek boyda iki dikilitaş karşılıklı olarak yerleştirilmiştir. Bu dikilitaşların çoğu üzerinde insan, el ve kol, çeşitli hayvan ve soyut semboller, kabartılarak veya oyularak betimlenmiştir. Söz konusu motifler yer yer bir süsleme olamayacak kadar yoğun olarak kullanılmıştır. Bu kompozisyonun bir öykü, bir anlatım veya bir mesaj ifade ettiği düşünülmektedir. Hayvan motiflerinde boğa, yaban domuzu, tilki, yılan, yaban ördeği ve akbaba en sık görülen motiflerdir. Bir yerleşim yeri değil, kült merkezi olarak tanımlanmaktadır. Buradaki kült yapıların tarım ve hayvancılığa yakın olan son avcı grupları tarafından inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda bölgenin en erken kullanımının Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ'ın yani günümüzden en azından 11.600 yıl öncesine dayandığı ileri sürülmektedir (MÖ 9.600-7.300). Bununla birlikte Göbekli Tepe'deki en eski faaliyetleri tarihlendirme olanağı şimdilik yok, fakat bu anıtsal yapılara bakıldığında Paleolitik Çağ'a kadar uzanan, birkaç binyıl daha eskiye, epipaleolitike kadar giden bir geçmişi olduğu düşünülmektedir. Göbekli Tepe'nin bir kült merkezi olarak kullanımının MÖ 8 bin tarihine kadar devam ettiği ve bu tarihlerden sonra terk edildiği, başka veya benzer amaçlarla kullanılmadığı anlaşılmaktadır.

Bütün bunlar ve kazılarda ortaya çıkarılan anıtsal mimari, Göbekli Tepe'yi eşsiz ve özel yapmaktadır. Bu bağlamda UNESCO tarafından 2011'de Dünya Mirası geçici listesine alındı ve 2018'de kalıcı listeye girdi.

Söz konusu dikilitaşlar, stilize insan heykelleri olarak yorumlanmaktadır. Özellikle D yapısı merkez dikilitaşlarının gövdesinde bulunan insan el ve kol motifleri, bu konudaki her türlü şüpheyi ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla "dikilitaş" kavramı, işlev belirtmeyen yardımcı bir kavram olarak kullanılmaktadır. Esasen bu "dikilitaş"lar, insan vücudunu üç boyutlu olarak betimleyen stilize tarzda yontulardır.

Buradaki kazılarda çıkartılan bazı heykel ve taşlar, Şanlıurfa Arkeoloji ve Mozaik Müzesi'nde sergilenmektedir. Göbeklitepe,

popüler kaynaklarda "tarihin sıfır noktası" nitelendirmesiyle de anılır.

Göbeklitepe, 1963 yılında İstanbul Üniversitesi ve Chicago Üniversitesince yürütülen "Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları Projesi" (Prehistoric Research in Southeastern Anatolia) yüzey araştırmaları sırasında tespit edilmiştir. [i](#)

Çatalhöyük

Çatalhöyük, Orta Anadolu'da, günümüzden 9 bin yıl önce yerleşim yeri olmuş, çok geniş bir Neolitik Çağ ve Kalkolitik Çağ yerleşim yeridir. Doğu ve batı yönlerinde yan yana iki höyükten oluşmaktadır. Doğudaki Çatalhöyük (Doğu) olarak adlandırılan yerleşme Neolitik Çağ'da, Çatalhöyük (Batı) olarak adlandırılan batıdaki höyük ise Kalkolitik Çağ'da iskan görmüştür. Bugünkü Konya şehrinin 52 km güneydoğusunda, Hasandağı'nın yaklaşık olarak 136 kilometre uzağında, Çumra ilçesinin 11 km kuzeyinde, Konya Ovası'na hakim buğdaylık arazide bulunmaktadır. Doğu yerleşimini, en son Cilalı Taş Devri sırasında ovadan 20 metre yüksekliğe kadar ulaşan bir yerleşim birimi oluşturmaktadır.

Höyükler kabaca 2 bin yıl kesintisiz iskan edilmiştir. Özellikle neolitik yerleşimin genişliği, barındırdığı nüfusu, oluşturduğu güçlü sanat ve kültür geleneği ile son derece dikkat çekicidir. Yerleşimde 8 bin üzerinde insan yaşadığı kabul edilmektedir. Çatalhöyük'ün diğer neolitik yerleşimlerden temel farkı, bir köy yerleşmesini aşmış kentleşme evresini yaşamakta olmasıdır. Dünyanın en eski yerleşimlerinden biri olan bu yerleşimin sakinleri, ilk tarımcı topluluklardan da biridir. Bu özelliklerinin bir sonucu olarak 2009 yılında UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne eklendi. UNESCO tarafından 2012 yılında Dünya Miras Listesi'ne dahil edilmesine karar verildi.

Çatalhöyük konutlarının iç içe, yan yana yapılmış olması ayrı bir araştırma konusu olmuştur. Bu konuda kazı başkanı Hodder, savaş ve yıkım izlerine hiç rastlanmadığı için bu sıkışık

yapılanmanın savunma endişesine dayanmadığı görüşündedir. Muhtemelen birçok kuşağı kapsayan aile bağlarının kuvvetli olmasıydı ve konutlar, sahiplenilmiş arsalar üzerine, birbiri üstüne inşa ediliyordu.

Çatalhöyük'ün ilk yerleşimcilerinin avcı-toplayıcı bir topluluk olduğu anlaşılmaktadır. Yerleşimin sakinlerinin 6. Tabakadan itibaren Neolitik Devrim'i gerçekleştirdikleri, buğday, arpa ve bezelye gibi bitkilerin tarımını yapmaya başladıkları, yoğun biçimde avcılığa devam ederken sığırı evcilleştirdikleri belirlenmiştir. Ekonomik faaliyetlerin bununla sınırlı olmadığı, Hasan Dağı'ndan obsidiyen ve Ilıcapınar'dan tuz üretildiği, kasaba kullanımını aşan üretim fazlasının civar yerleşimlere satıldığı düşünülmektedir. Akdeniz kıyılarından geldiği düşünülen ve takı olarak kullanılan deniz kabuklarının varlığı, bu ticaretin yayılımı hakkında bilgi vermektedir. Öte yandan ele geçen kumaş parçaları dokumacılığın en eski örnekleri olarak tanımlanmaktadır. Çanak çömlekçilik, ahşap işçiliği, sepetçilik, kemik alet üretimi gibi zanaatlerin de gelişkin durumda olduğu belirtilmektedir.

Konutların iç duvarlarında panolar yapılmıştır. Bazıları bezeksiz, kırmızının çeşitli tonlarında boyalıdır. Bazılarında geometrik bezekler, kilim desenleri, iç içe geçmiş daireler, yıldızlar ve çiçek motifleri bulunmaktadır. Bir kısmında el ve ayak izleri, tanrıçalar, insan, kuş ve diğer hayvanlar, av sahneleri ile doğal çevreyi yansıtan çok çeşitli tasvirlerle bezenmiştir. Kullanılan diğer bir bezeme türü kabartma betimlemelerdir. İç düzenlemelerde platformlara oturtulmuş boğa başları ve boynuzları ilginçtir. Birçok evin duvarında gerçek boğa başlarının kille sıvanmasıyla yapılan kabartmalar mevcuttur. Bazı mekanlarda bunlar bir dizi halindedir ve Mellaart tarafından bu yapıların kutsal mekan ya da tapınak olduğu ileri sürülmektedir.

Konut duvarlarında yer alan tasvirler av ve dans sahneleri, insan ve hayvan resimleridir. Hayvan resimleri akbaba, leopar, çeşitli kuşlar, geyik ve aslan gibi hayvanlardır. Ayrıca 8800 yıl öncesine ait, kilim motifleri denilebilecek motifler de görülmektedir ve günümüz Anadolu kilim motifleriyle

ilişkilendirilmektedir. Figürin buluntular sığır, domuz, koyun, keçi, boğa, köpek ve tek olarak sığır boynuzlarıdır.

Çatalhöyük Doğu Höyük'te III. tabakadan X. tabakaya kadar olan tabakalarda, kutsal yapıların içinde çok sayıda pişmiş kilden yapılmış Ana tanrıça heykelcikleri, boğa başı ve boynuzları ile kadın göğsü rölyefleri bulunmaktadır. Ana Tanrıça, genç kadın, doğuran kadın ve yaşlı kadın olarak betimlenmiştir. Bu buluntuların tarihlendirilmesiyle Anadolu'da en eski Ana Tanrıça Kült merkezlerinden birinin Çatalhöyük olduğu kabul edilmektedir. Bereketi simgeleyen Ana Tanrıça Kültü'nde erkek ögeyi boynuzlu boğa başlarının temsil ettiği düşünülmektedir. Güteryüzlü ve sevecen betimlemeler Ana Tanrıça'nın doğaya sunduğu yaşamı ve bereketi simgelerken, kimi zaman korkunç denebilecek betimlemeler de, bu yaşam ve bereketi geri alabilme yetisini ifade etmektedir. Elinde akbaba olabileceği düşünülen yırtıcı bir kuşla betimlenen tanrıça heykeli ile yarı ikon tarzı ürkütücü heykelcik ise, Ana Tanrıça'nın ölümler ülkesiyle bağını temsil etmektedir. İki yanındaki leoparlara dayanmış durumda doğum yapan şişman kadın figürü ile aslanlı tahtlarda oturur biçimde tasvirlerine rastlanan Tunç Çağı Mezopotamya'sının İnanna - İştari ve Mısır inancındaki İsis - Sekhmet'i arasındaki benzerlik dikkat çekicidir.

Öte yandan Çatalhöyük Neolitik yerleşiminde konutun sadece barınmak, erzak ve eşya depolamak / güven altına almak gibi işlevlerinin olmadığı, aynı zamanda bir dizi sembolik anlam üstlendiği anlaşılmaktadır. Hem konutlarda hem de kutsal mekan olarak görülen yapıların duvar resimlerinde ana tema boğa başlarıdır. Günümüzde yabancı sığır olarak tanımlanan boğaların alın kemikleri, alın kemiklerinin boynuzların oturduğu kısımlar ve boynuzlar, kerpiç dikmelerle birleştirilerek mimari öge olarak kullanılmıştır. Konutlardaki duvar resimlerinin, ölümlerin gömülmüş olduğu kesimlerde daha yoğun olduğu dikkati çekmiş, bunun belki de ölümlerle bir çeşit iletişim kurma amaçlı olduğu ileri sürülmüştür. Öyle ki duvar resimlerinin üstünün tekrar sıvanmasından sonra, sıva altında kalan resmin aynen yeni sıva üzerine boyanmış olduğu saptanmıştır.

Çatalhöyük, daha eski ya da çağdaşı yerleşimlerden farklı özelliklere sahiptir. Başta, onbin kişiye ulaşan nüfusedir.

Çatalhöyük'ün bir başka farklılığı da, belirli bir büyüklüğe ulaşan yerleşimlerde merkezleşmiş yönetim ve hiyerarşinin ortaya çıktığı, genellikle kabul edilmektedir. Oysa Çatalhöyük'te kamusal binalar gibi toplumsal işbölümüne ilişkin kanıtlar bulunmamaktadır. Son derece büyük bir nüfusu barındırır hale gelmesine karşın Çatalhöyük "eşitlikçi bir köy" niteliğini yitirmemiştir. [i](#)

Aşıklıhöyük

Radyokarbon örneklerinin sonuçlarına göre, Aşıklı Höyük'te yerleşiklik MÖ 9. bin yılda başlar ve MÖ 8. bin yıl sonuna dek sürer. Yerleşme yaklaşık olarak MÖ 8200-7500 arasına tarihlenmektedir. Aşıklı topluluğu, bu bin yıla yakın süre boyunca yerleşimi hiç terk etmez. Bu kesintisiz iskan süreci, yerleşim düzeni ve mimaride radikal değişim ve dönüşümler ile ve aynı zamanda ekonomide ve teknolojide oldukça yavaş ve kademeli bir değişim ile birlikte takip edilebilmektedir. Bu bağlamda Aşıklılılar, bölgede yerleşikliğe geçen ilk avcı-toplayıcılardandır ve gerek ilk yerleşiklik süreçleri gerekse de bin yıllık iskan süreci içerisinde yerleşikliğe adaptasyon ile birlikte yaşam biçimleri teknik, sosyal, kültürel, bilişsel boyutlarda tümüyle okunabilmektedir. Kısaca diyebiliriz ki, insanlık tarihinin en önemli değişim ve dönüşüm süreçlerinden biri olarak avcı-toplayıcı ve göçer yaşamdan yerleşik yaşama geçiş süreci Orta Anadolu'nun Volkanik Kapadokya Bölgesi'nde Aşıklı Höyük özelinde izlenebilmektedir.

Mimarlık tarihinin önemli gelişim ve dönüşüm süreçleri Aşıklı Höyük'te adım adım izlenebilmektedir. Mimaride saz ve ağaç gibi doğadan doğrudan temin edilebilen organik malzemelerin kullanımı, kerpiç üretimi ve kerpicing çeşitli şekillerde inşa malzemesi olarak tercih edilmesi, oval planlı kulübelere dörtgen planlı konutlara geçiş ve yerleşme düzeninde dönüşüm gibi Yakın Doğu Neolitik Çağ mimarisini karakterize eden önemli dönüm noktaları ve değişim süreçleri Orta Anadolu Neolitiği bağlamında Aşıklı Höyük'te bin yıllık kesintisiz bir iskan sürecine paralel olarak takip edilebilmektedir. [i](#)

Çayönü

Çayönü Höyüğü ya da Çayönü Tepesi Diyarbakır il merkezinin kuzeybatısında, Ergani İlçesi'nin 7 km güneybatısında yer alan bir höyüktür. Höyük, 4,5 metre yükseklikte 160 x 350 metre boyutlarında yayvan, geniş bir tepe üzerindedir. Güneyinden Boğazçay Deresi geçmektedir.

Bilinen neolitik yerleşmelerin pek çoğundan daha geniş bir kazı çalışmasının yapıldığı Çayönü, yerleşik avcı – toplayıcılıktan tarım yapan ve hayvan yetiştiren bir topluma geçişi kesintisiz bir silsile olarak vermektedir. Bunun gibi iyi korunmuş mimarisi, bu alandaki gelişme aşamalarını iyi izlemeyi sağlamaktadır. Diğer yandan sağlanan tüm bilgiler yerleşim planları, günlük yaşam ve sosyal yapılanış hakkında da geniş bilgi sağlamaktadır. Bu bağlamda Çayönü, neolitikleşme sürecinin anlaşılmasında son derece önemli bulgular sağlamıştır.

Yerleşmede konutlar dışında, tüm topluluğun kullanımı için inşa edilmiş, bir bakıma kamusal nitelikte yapılar vardır. Birer kült yapısı olarak görülen bu yapılar hem plan, hem yapı tekniği, hem de içeride ele geçen buluntuların niteliği yönünden konutlardan farklılık göstermektedir. Bu yapıların ortak özellikleri çevre duvarlarının içten payelerle donatılmış olması ve her ne kadar farklı teknikler kullanılmış olsa da hepsinde özenle işlenmiş geniş döşemelerin görülmesidir.

Çayönü, 1963 yılında İstanbul Üniversitesi ve Chicago Üniversitesi'nce yürütülen "Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları" Karma Projesi (Prehistoric Research in Southeastern Anatolia) yüzey araştırmaları sırasında tespit edilmiştir.

Çayönü kazıları ve izleyen çalışmalar, her şeyden önce aynı kültürün, zaman içinde gösterdiği gelişmeyi izleyebilmek açısından önemli bilgiler sağlamıştır. [i](#)

Hacılar

Hacılar Höyük, Burdur İl merkezinin 26–27 km güneybatısında yer alan bir höyüktür. Toroslar'ın kuzeye uzanan sırtları

arasında oluşmuş bir vadide bulunmakta olup batısında Koca Çay akmaktadır. Höyükteki kazılar 1957-60 yıllarında yapılmıştır.

Kazılarda II. tabaka MÖ 6. binyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir. Dörtgen bir yerleşmedir ve yaklaşık 2 bin metrekarelik bir alana yayılmaktadır. Hacılar IIA'nın yangınla tahribinden sonra kurulan Hacılar I yerleşmesi kültürde belirgin bir değişmeyi göstermektedir.

Höyükteki en önemli buluntulardan biri de arkeolojik yayınlarda "Hacılar tipi" olarak geçen kadın biçimindeki kaplardır. Hacılar'da bulunan "ayrışık kaplar"dan bazıları kuş, oturur ve başını geri çevirmiş durumda betimlene bir geyik biçimli kaptır.

Hacılar Höyük seramik çanak çömleği genel olarak elde yapılmış, krem zemin üzerine kahverengi bezemeli çanak çömleklerdir. Oval ağızlı kaseler, küre gövdeli çömlekler, büyücek vazolar, dikdörtgen çanaklar, küpler ve testiler, genel mal türleridir.

Yerleşmenin, Erken Kalkolitik Çağ sonunda, dış saldırılar altında terk edildiği ileri sürülmektedir. [i](#)

Yumuktepe

Yumuktepe (veya Yümüktepe), Mersin kent içinde bulunan ve arkeolojik açıdan büyük önemi olan bir höyük.

Höyükte 33 tabakalı yerleşim saptanmıştır. Prehistoric Mersin adlı yapıtda taş ve sermikten ev aletlerinin ve üretim araçlı aletlerin listesini verilmektedir. Yumuktepe'de tarım yapılmış, koyun, keçi domuz ve sığır beslenmiştir. MÖ 4500'de Neolitik döneme (Cıvalı Taş devri) denk gelen tabakada ise Dünya tarihindeki kaleye benzeyen ilk yapı saptanmıştır. Maden devriyle birlikte maden de kullanılmaya başlanmıştır. Hatta bir görüşe göre, Dünya'da ilk bakır izabe tesisleri Yumuktepe'de kullanılmaya başlanmıştır.

MÖ 3200 sonrasına ait arkeolojik kayıtlar yetersizdir. Hatta bir süreliğine yerleşim yerinin terk edildiğini ileri sürenler de vardır.

Yumuktepe daha sonra Hitit imparatorluğuna bağlı Kizzuvatna devletinin sınırları içerisinde kalmıştır.

Hitit imparatorluğu MÖ 1200'lü yıllarda Batı'dan gelen ve Mısırlılar'ın Deniz Halkları adını verdiği büyük bir göç dalgasıyla yıkıldı. Yumuktepe'nin de gerek bu göç dalgasından ve gerekse daha sonraki yıllarda başlayan Asur saldırılarından büyük zarar gördüğü anlaşılıyor.

Roma imparatorluğunun ilk zamanlarında Yumuktepe'nin güneyinde Zephyrium adlı bir liman kenti vardı. Fakat Roma imparatoru Hadrianus zamanında adı Hadrianapolis olarak değiştirildi. Ne var ki, deniz kıyı çizgisinin güneye kayması ve 10 km kadar güney batıdaki Solipolis'in deniz ticaretini ele geçirmesi Yümüktepe'nin gerilemesi sonucunu doğurdu. Yumuktepe daha sonraki dönemlerde liman olarak bütün önemini kaybetti. Ancak kalenin ortaçağa kadar kullanıldığı anlaşılmaktadır. [i](#)

Tunç Çağı

Sümerler

Sümerler, yaklaşık olarak MÖ 4000-2000 yılları arasında Irak'ın güneyinde (Güney Mezopotamya) yerleşik olan, medeniyetin beşiği olarak bilinen coğrafi bölgede yaşamış bir uygarlıktır. Dünyanın bilinen en eski uygarlıklarından birisi olarak kabul edilir.

Sümerler, "Bereketli Hilal" olarak adlandırılan Mezopotamya bölgesinde ortaya çıkan sayısız medeniyetin temelini atmıştır. Ayrıca yazı ve astronomi de tarihte ilk kez Mezopotamya'da, Sümerlerde ortaya çıkmıştır. Genel düşünce, Sümerlerin, çağdaşı olan halklarla yakın bir etkileşim ve benzerliklerinin olduğu yönündedir.

Sümer Devleti'nin, Sami olmayan izole bir topluluk tarafından kurulmuş olduğu kabul edilmektedir.

Mezopotamya'da yaşayan birçok farklı kavimden ilk öne çıkan ve daha sonraki medeni oluşumların temelini atan Sümerlerdir. Gerekse yazı, dil, tıp, astronomi, matematik; gerekse de din, fal, büyü, mitoloji gibi alanlarda ilk öne çıkan ve bilinen toplum Sümerlerdir. "Yaratılış" ve "Tufan"a, "Emeş ve Enten"e ilk kez Sümerlerde rastlanır. Yılbaşı ağacı süsleme, evlilik yüzüğü, nazar boncuğu da ilk olarak Sümerlerde görülmüştür. Sümer döneminde 21'i küçük olan yaklaşık 35 büyük şehir ve kasaba vardı. Bunlar arasında Kiş, Nippur, Zabalam, Umma, Lagaş, Eridu, Uruk ve Ur sayılabilir.

MÖ 4000 yılları başlarında Sümer sınırları kanallar veya sınır taşları ile belirlenmiş bir düzine şehir devletine bölünmüştü. Bütün şehirlerin merkezinde şehre ait özel bir sahip tanrı veya tanrıçaya adanmış olan ve bir rahip yöneticinin (ensi) veya kralın (lugal) idaresindeki tapınak bulunurdu. Sümer şehri, Mezopotamya'nın güney ucunda, Dicle ve Fırat nehirleri arasında, sonradan Babil olmuş, günümüzde de Irak'ın Bağdat şehrinde Basra Körfezi'ne kadar olan bölgede idi.

Sümer şehri, Sümerlerden önce yaşamış ve Sümerce konuşmayan ve Sami olmayan bir halk tarafından, MÖ 4000-2350 yılları arasında kurulmuştur. Bu halka günümüzde Proto-Fıratlılar ya da Ubaidliler denmektedir. Ubaid ismi Al-Ubaid şehrindeki kazı alanından gelir. Ubaidliler Sümer şehrinde kurulmuş ilk medeniyettir. Bataklıkları tarım için kurutmuşlar, ticaret, dokumacılık, dericilik, demircilik, taş oymacılığı ve çanak-çömlekçilik gibi işlerle uğraşmışlardır. Ubaidlilerin bölgeye yerleşmesinden sonra çeşitli Sami halklar da aynı bölgeye yerleşmiş, kültürlerini Ubaidlilerinki ile karıştırarak Sümerler öncesi yüksek bir medeniyet kurmuşlardır.

Çoğu tarihçiye göre, Sümerler MÖ 5500 ve 4000 yılları arasında bölgeye kalıcı olarak yerleşmiş Batı Asya halkıdır. Samuel Noah Kramer, "Tarih Sümer'de Başlar" kitabında; İran'dan gelen göçebeler ve Samilerin karışımı olan bir köy kültürü ile Sümer tarihinin başladığını yazıyor. Bu iki halkın ve kültürlerinin karışması zamanla Güney Mezopotamya'daki ilk şehir devletini

oluşturuyor. Zamanla bölgeye hakim olmak için mücadele eden Şehir devletlerine dönüşüyorlar. Genelde Samilerin stn çıktığı bu mücadelelerde, Mezopotamyalılar diğer bölgelere genişlemeye başlıyorlar ve yakın doğuda ilk imparatorluğu kuruyorlar.

Bu imparatorluk zamanla Elam olarak da bilinen bölge dahil olmak üzere, İnan'ın batı düzlüklerine kadar yayılıyor. Bu Mezopotamya imparatorluğu, Hazar Denizi ya da Kafkaslardan geldiği tahmin edilen, ilkel ve göçebe Sümerler ile karşılaşıyor. Mezopotamya ile ilkel kabileler arasında tampon görevi yapan Sümerliler ne pahasına olursa olsun diremiyorlar. İlk karşılaşmalarda kendilerinden teknolojik ve kültürel anlamda gelişmiş olan Mezopotamyalılar stn geliyor. Zamanla esir ya da paralı asker olarak Mezopotamya kültürünü yakından tanıyan Sümerler, kendilerine gerekli olan askeri teknolojiyi öğreniyor ve kendi kültürlere uyguluyorlar. Zamanla gerilemeye başlayan Mezopotamya devletine üstün gelmeyi ve önce batı İnan topraklarını sonra Kuzey Mezopotamya'yı almayı başarıyorlar. Fethettikleri bu bölgede ilk Sümer devletini kuruyorlar.

Bazı araştırmalarda Sümerlilerin zayıflaması Sümer topraklarındaki tuzlanma ve buna bağlı tarımsal üretim düşmesi gibi ekolojik nedenlere bağlanır.

Sümer bölgesinde Gilgamiş destanı gibi anlatımlara konu olan büyük bir sel meydana gelmiş ve bu Tufan'dan sonra bazı Şehir devletleri diğerleri üzerinde hakimiyet kurmuşlardır. Şehirleri birleştiren kralların ilki, Mö 2800 yıllarında Kiş kralı olan Etana dır. Kiş, Erech, Ur ve Lagaş Şehirleri diğerlerine hâkim olabilmek için asırlar süren mücadelelere giretiler. Bu durum Sümerleri harici düşmanlara karşı zayıf bıraktı. nce Elamlılar (Mö y. 2530-2450) ve sonra Kral Sargon yönetimindeki (M 2334-2279) Akadlılar Sümerlere saldırdılar. Sargon hanedanı yaklaşık 1 asır iktidarda kaldı ve Şehir devletlerini birleştirdi. Sargon hanedanının yönetim modeli tüm Orta Doğu medeniyetlerini etkilemiştir.

Akadlar tarafından gkertilmesi sonrasında Sümerler bir daha eski haline gelemedi. M 2000'li yıllarda bağımsız kimliklerini

kaybettiler. Ardından gelen Akad ve Babil uygarlıkları çoğunlukla Sümerlerin izlerini taşıdılar. Kendilerine özgü dilleri ve çivi yazıları uzun süre yaşadı. Sümer inanışları ve mitolojisi İbranilerin Babil sürgünü yoluyla Yahudi, Hristiyan ve İslam inanışlarını etkilediği gibi Fenike-Yunan-Roma bağlantısıyla da günümüze dek ulaşmıştır. [i](#)

Akadlar

Anadolu'da "tunç"un metal olarak kullanılması, MÖ 4. binyılda Karaz Kültürü etkisiyle oldu. Bölgeye Akadlar gelene kadar Anadolu, tarih öncesi çağlarını yaşıyordu. Üretim için çeşitli malzemeleri buradan sağlama amacındaki Akad İmparatorluğu, MÖ 2400 yılında Büyük Sargon liderliğinde bölgeyi etkisi altına aldı. Anadolu'nun çok zengin bakır rezervleri olduğu halde tunç için gerekli kalay yeterli miktarda bulunamıyordu. Akadlar, Mezopotamya'daki iklim değişiklikleri ve ticareti olumsuz etkileyen insan gücünün azalması sonucu zayıfladı. Yaklaşık MÖ 2150'de Gutlar, Akkad İmparatorluğu'na son verdi.

Akkad İmparatorluğu veya Akad İmparatorluğu, uzun ömürlü Sümer uygarlığından sonra Mezopotamya'nın ilk antik imparatorluğuydu. Merkezi Akad şehri ve çevresindeydi. İmparatorluk, Mezopotamya, Levant ve Anadolu'da nüfuz sahibi oldu ve Arap Yarımadası'nda Dilmun ve Magan'a (günümüz Suudi Arabistan, Bahreyn ve Umman) kadar güneye askeri seferler düzenledi.

Akad İmparatorluğu, kurucusu Akkadlı Sargon'un fetihlerinin ardından M.Ö. 24. ve 22. yüzyıllar arasında siyasi zirvesine ulaştı. Sargon ve ardılları altında, Akad dili zamanla Elam ve Gutium gibi komşu fethedilen devletlere empoze edildi. Akkad bazen tarihte ilk imparatorluk olarak kabul edilir, ancak bu kesin değildir ve daha öncede Sümerler vardır

Akad, Mezopotamya'nın Güney Merkez kesiminde, Dicle ve Fırat nehirlerinin birbirlerine en çok yaklaştıkları yerde bulunan tarihsel bölge. Antik Babil medeniyetlerinin ana yurdu olan Akad'ın kuzeyinde Asur bölgesi, güneyinde ise Sümer bölgesi yer alıyordu. Akad isminin yerini zamanla Babil kelimesi almıştır.

Akad ismi, Sami kökenli I. Sargon'nun (Akad dilinde Şarrukin) MÖ 2300'lerde kurduğu Agade şehrinin isminden gelmektedir. Bu dönemden itibaren tüm Güney Mezopotamya hükümdarları kendilerini Sümer ve Akad kralı diye isimlendirmişlerdir. Akad, yeryüzünün ilk güçlü imparatorluğu olan Akad İmparatorluğu'nun merkez topraklarını oluşturuyordu.

Naram Sin (MÖ 2254 - 2218) dedesi Sargon'un bıraktığı imparatorluğun sınırlarını koruyup genişletti. Güneyde Sümerler'e, doğuda Elamlılar'a ve kuzeyde Anadolu'ya seferler yapmıştır. Bunlardan kendisine ait Şartamhari metinlerinde, Anadolu'da 17 krallıktan oluşan bir orduya karşı savaştığını, bunlar arasında **Puruşanda**, Karşaura, Kaniş gibi krallıklar olduğunu, bu ordunun başında Hatti Kralı Pampa'nın yer aldığından söz etmektedir. Naram Sin'den sonra yerine oğlu Şar-Kali-Şarri (MÖ 2217 - 2193) geçmiştir. Şar-Kali-Şarri döneminde, ona karşı Anadolu, Elam ve Güney Mezopotamya'da ayaklanmalar olmuş ve dağ kavimleri bölgeye saldırılar yapmıştır.

Naram Sin'den sonra yerine geçen oğlu Şar-Kali-Şarri'nin ölümünden sonra Önce Orta Babil'de küçük bir toprak parçası olarak devam eden Akkadlar, MÖ 2154 yılında Gutiler tarafından ortadan kaldırılmıştır. [i](#)

Sümer Guti Hanedanı

Gutiler, Güney Mezopotamya'da, Zagros Dağlarında (günümüzde İran) yaşamış göçebe bir halk. Gutilerin yaşadıkları bölge Gutium olarak adlandırılmıştır. Mezopotamya'daki ilk imparatorluk olan Akad İmparatorluğu'nun MÖ 3. binyılın sonlarında yıkılmasında etkili olup ardından bölgenin hakimiyetini ele geçirmiş, Sümer Guti Hanedanı'nı kurmuşlardır. [i](#)

Babil

Babil, Mezopotamya'da adını aldığı Babil kenti etrafında MÖ 1894 yılında kurulmuş, Sümer ve Akad topraklarını kapsayan bir imparatorluktur. Babil'in merkezi bugünkü Irak'ın El Hilla kasabası üzerinde yer almaktadır. Babil halkının büyük bir

kısmını tarih boyunca çeşitli Sami asıllı halklar oluşturmuştur. Bölgede konuşulmuş en yaygın dil Akadca olmuş olmasına rağmen Sümerce dinsel dil olarak kullanılmıştır. Aramice ise ilerleyen yıllarda bölgenin lingua francası konumuna gelmiştir.

Başlangıçta Akad İmparatorluğu'nda yer alan önemsiz ve güçsüz bir şehir iken, şehrin Amori hükümdarı Hammurabi tarafından kısa süre içinde büyüyen ve gelişen şehir, kısa ömürlü de olsa bölgedeki en güçlü imparatorluklardan biri haline gelmiştir. Bu dönemden sonra tüm Güney Mezopotamya'ya Babil denilmeye başlanmış, devletin kutsal şehri Nippur olmuştur. Hammurabi'nin oğlu altında güçten düşen devlet uzun süre boyunca Asur, Kassit ve Elam egemenliği altında kalmıştır. Şehir Asurlular tarafından yıkılıp yeniden inşa edilmiştir. MÖ 609-539 yılları arasında hüküm sürmüş Yeni Babil İmparatorluğu, bağımsızlığını Asurlulardan Keldani Nebupolassar önderliğinde kazanmıştır. Bu devletin de çökmesi ile Babil şehri Ahameniş, Seleukos, Part, Roma ve Sasani egemenliği altında kalmıştır.

Babil'in Asma Bahçeleri, Dünyanın Yedi Harikası'ndan biridir. MÖ 7. yüzyılda Babil kralı Nebukadnezar tarafından yaptırılmıştır. Babil'in çorak Mezopotamya çölünün ortasında; ağaçlar, akan sular ve egzotik bitkilerin bulunduğu çok katlı bir bahçedir. Coğrafyacı Strabon'un 1. yüzyıldaki tanımına göre:

"Bahçeler birbiri üzerinde yükselen kübik direklerden oluşuyordu. Bunların içleri çukurdu ve büyük bitkilerin ve ağaçların yetişebilmesi için toprakla doldurulmuştu. Kubbelere, sütunlar ve taraçalar pişmiş tuğla ve asfalttan yapılmıştı. Yüksekteki bahçeleri sulamak için Fırat Nehri'nden zincir pompalarla su yukarılara çıkarılıyordu. Bu şekilde üst seviyelere taşınan su, bahçeleri sulayarak teraslardan aşağıya doğru akıyordu"

Söylenceye göre, Nebukadnezar bu yapıyı sıla hasreti çeken karısı Semiramis için yaptırmıştır. Semiramis, Medes kralının kızıdır. Mezopotamya'nın düz ve sıcak ortamı onu bunalıma itmiş, kral da karısının hasretini sona erdirmek için yapay dağların olduğu, suların aktığı yemyeşil bir bahçe yaptırmıştır. Bu yüzden bazen Semiramis'in asma bahçeleri olarak da anılır.

[i](#)

Orta Tunç Çağı

Gutları yenen Asurlular, gümüş başta olmak üzere bölgedeki maden kaynaklarına sahip çıktı. Asurluların Kaniş'te bulunan çivi yazısı tabletlerinden, gelişmiş ticaret hayatına sahip oldukları anlaşılıyordu. [i](#)

Hattiler

Hattiler, M.Ö. 2500-2000/1700 yıllarında Anadolu'da yaşamış bir uygarlık. Anadolu Yarımadası'nın bilinen en eski adı Hatti ülkesi'dir.

İlk defa Mezopotamya yazılı kaynaklarında Akad sülalesi döneminde (M.Ö. 2350-2150) kullanılan bu adlandırma, M.Ö. 7. yüzyıl Asur yıllıklarında görüldüğü üzere, M.Ö. 630 tarihlerine değin süregelmiştir. Böylece Anadolu en az 1.500 yıl boyunca Hatti ülkesi olarak tanındı.

Bu ad o denli yerleşmişti ki Anadolu'da Hattilerden sonra yaşayan Hititler yaşadıkları ülkeden söz ederlerken, Hatti ülkesi deyimini kullandılar. Bu ve bazı arkeolojik bulgular nedeniyle uzun yıllar boyunca Hititler ve Hattilerin aynı ırk ya da akraba ırklar oldukları varsayıldı.

Hititlerin Hattuşa tabletlerini ilk okuyan filologlar, hep bu tabire rastladıkları için bambaşka bir dil konuşan bu yeni kavme de Hatti adını taktılar.

Hititlerin Hattilerden geldiği iddiası bir spekulasyon. 2 halk birbirinden dil ve ırk bakımından tamamıyla ayrıdır.

Ancak kültürel açıdan bakıldığında Anadolu Hatti sanatının Hititler tarafından alındığını ve köklü Hatti geleneğinin Hititlerde yaşadığını görürüz. Hatti yer isimleri, şahıs isimleri ve efsaneleri Hitit kültüründe yer almıştır. Gerek Alaca Höyük, gerekse son yıllarda yapılan arkeolojik kazılar, Hatti kültürünün gücünü ortaya koymaktadır.

Anadolu'ya ne zaman geldikleri bilinmeyen, belki dağınık gruplar hâlinde gelmiş olan Hititler, bu gücün bir parçası olmuşlardır. Hitit Krallığı'nın hâkim yönetici sınıfı olan ve Hatti geleneği taşıyan Hitit kralları, Anadolu'yu teokratik tabanlı bir feodal yapı içinde yönetmişlerdir.

Anadolu'daki Hatti beylikleri bir protohistorya (ön tarih) uygarlığıdır. Başka bir deyişle onlar henüz yazı kullanmadıkları için tarihsel sürece ait değildirler. Ancak bu beyliklerin konuştuğu dil, inandıkları din, yaşattığı örf ve âdetleri hakkında Hititler yolu ile birçok bilgiye sahip bulunmaktayız. Bu nedenle Hatti beylikleri ön tarih (protohistorya) uygarlığının güzel bir örneğidir. [i](#)

Hurriler

Hurriler veya Hurri Devleti, MÖ 3. binyıldan itibaren, Sümer, Akkad, Hitit, Ugarit ve Mısır kaynaklarında hakkında bilgiler bulunan, Mezopotamya ve Yukarı Dicle bölgelerinde hüküm süren, konuştukları dil itibarıyla (Hurric) Asya kökenli olduğunu kabul edilen ve MÖ 7. yüzyıla kadar varlığını sürdüren devlet.

Erken Tunç Çağı'na ait Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki kültür yerleşimlerinden olan Karaz Kültürü'nde ve Suriye'de bulunan çanak - çömlek türlerinin Hurrilere ait olduğu kabul edilmektedir. Hurrilerle ilgili Akkad dönemi belgelerinden MÖ 3. binyılın sonlarında Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Mezopotamya'da yaşadıkları anlaşılmaktadır. Bir müddet Akad hakimiyetine giren ve Akatça yazı dilini kullanan Hurriler, Akkadlar'ın yıkılmasından sonra bağımsızlığına kavuşmuşlar, bir

takım beylikler kurmaya çalışmışlardır. Ancak Sümerler'in Üçüncü Ur Hanedanı zamanında, Şulgi'nin bölgeye hakim olması sonucu Hurriler bağımsızlığını yeniden yitirmişlerdir. Mari'de bulunan mektuplarda, Hurri kökenli bir topluluk olan Turukkiler'in yiyecek maddeleri yağmaladıkları yazılmıştır. Kayseri yakınlarında bulunan Kültepe'de bulunan çivi yazılı belgelerde çok sayıda Hurrice belgeye rastlanmıştır. Bu belgelerde Hurrice sözcükler bulunması, bu dönemde Hurrilerin Orta Anadolu'ya kadar etkisini sürdürdüğünü göstermektedir. Babil kaynaklarında, Hitit Kralı I. Murşili'nin, Babil seferinin dönüşünde Hurriler ile savaştığı yazmaktadır.

Artan nüfusun bir sonucu olarak MÖ 2500'lerde bölgedeki otlakların yetersiz kalması nedeniyle güney yönünde yayılma göstermişlerdir. Bu göçler iki ana hat üzerinden, Urmiye Gölü çevresinden Mezopotamya ve Elazığ - Malatya üzerinden Kuzey Suriye ve Filistin'e olmuştur.

Mitannilerin MÖ 16. yüzyılda Doğu Anadolu Bölgesi, Güney Doğu Anadolu ve Kuzey Suriye'ye olan göçleri vardır. Bu göçler Hurrilerin yaşadıkları yerlere olduğundan, Hurriler batıya doğru kaymışlardır. Bu kaymalar sonucu Hititler ile mücadeleler başlamıştır. Bazı Hurri kabileleri ise Mitanni egemenliğini kabul ederek onların yeni bir devlet kurmalarına yardım etmiştir. Mitannilerin ikinci göçü ile birlikte, yine batıya kayma olmuş ve Hurriler Hitit denetimindeki Çukurova bölgesini ele geçirerek burada Kizzuvatna Devleti'ni kurmuşlardır. I. Murşili'nin ölümünden sonra Hititler uzun süren bir taht kavgasına başlamışlardır. Bu durumdan yararlanan Hurriler Hattuşaş'a kadar ilerlemiştir. Burada kraliçe ve çocuklarını esir almışlardır. Hitit Kralı I. Zidanta zamanında Hititler bu devleti tanımış ve kral Pilliya ile barış anlaşması yapmıştır. [i](#)

Hurri - Mitanni Devleti

Mitanniler, Kizzuvatna dışında yaşayan Hurrilerin önemli bir kısmını hakimiyeti altına alarak, toprakları bugünkü Kerkük

bölgesinden Akdeniz'e kadar uzanan bir devlet kurmuşlardı. Türkiye - Suriye sınırına yakın bir yerde Resulayn civarında olduğu kabul edilen Vaşşuganni şehrini başkent yapmışlardı. Hurri - Mitanni Devleti'nin nüfusunun çoğunluğunu Hurriler oluşturmaktaydı. Devlet soyluları Hurrice isimler kullanmaktaydı. Mitani kralı Tuşratta'nın Mısır firavununa gönderilen ve Amarna'da bulunan mektupların çivi yazısı kullanılarak Hurrice yazılması, Tuşratta'nın Akatça yazılmış diğer mektuplarda, karşılığı bilinmeyen kelimeler için Hurrice kullanılması ve Tuşratta'nın bazen kendinen Hurri Kralı olarak bahsetmesi Mitanni Devleti'nin resmi dilinin Hurrice olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Mısırlarla yapılan yazışmalarda, Hurri - Mitanni Devleti'nin Hititler'e karşı başarılar kazanıldığı öğrenilmektedir.

Hititler'in tahtına I. Şuppiluliuma'nın gelmesiyle Hititler bölgede yeniden güçlenmeye başlamışlardır. Şuppiluliuma ilk önce Kizzuvatna Devleti'ni bir anlaşmayla Hititler'e bağlamış, daha sonra Vaşşuganni üzerine bir sefer yaparak Hurri - Mitanni Devleti'ne son vermiştir. Fakat Şuppiluliuma'nın ölümünden sonra bölgede Hitit egemenliği azalmış ve Hurri - Mitanni devleti kendini toparlamıştır. Devletin varlığı Asur kralı I. Tukulti-Ninurta dönemine (MÖ 1244 - 1208) kadar sürmüştür.

Hurrice, Hint-Avrupa ve Sami dilleri benzememektedir. Ayrıca eklerden oluşan Hattice'den de farklıdır. Hurrice'nin başlıca özelliği kelimelerin arkasına eklenen eklerle oluşturulması iken bilinen hiçbir sondan eklemeli dile benzememektedir.

Hurrice, göçler sonucu oluşan Mitanni Devleti ve Hititler tarafından benimsenmiş, günlük yaşamdan kralların aldığı unvanlara kadar kullanılmışlardır. [i](#)

Luviler

Luviler, Anadolu'da yaklaşık olarak M.Ö. 2300'e doğru ortaya çıkmış bir halktır. Luvice denilen bir dil konuştukları bilinmektedir.

Anadolu'nun Hitit öncesi tarihi henüz tam olarak aydınlatılamamış olmakla birlikte 1906'da Hititlerin antik başkenti Hattuşaş'ta bulunan çivi yazılarının çözülmesiyle, Luviler Anadolu'nun yerlileridir.

Hititlerin çivi yazılı belgelerinde bu halktan Luvian / Luvili olarak söz edilmektedir. Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Hititlerin çivi yazısının unutulmuş olmasına karşın Luvice, yazısı biraz değişikliğe uğramakla birlikte Anadolu'da varlığını sürdürmüştür. Pelasgların konuştuğu Pelasgus (Pelasgos) adı verilen dilden kalma tarihsel adların Luvi dili temeline dayandığı ortaya çıkmıştır.

Hitit yazıtlarında Luviler'den söz edilirken bir çeşit ikinci sınıf insan muamelesi yapıldığı görülür.

Truvalıların da Luvi dilini konuştuğu ileri sürülmüştür.

Luviler'in bilindiğinden daha çok sayıda yerleşimleri var; son yıllarda Batı Anadolu'da Geç Tunç Çağı'na ait 340 adet Luvi yerleşim yeri tespit edildi. [i](#)

Asurlular

Asur İmparatorluğu, Asur Devleti veya Asurya, MÖ 2025 ile MÖ 612 yılları arasında var olmuş ve Sami halkalardan oluşmuş bir Antik Çağ Mezopotamya imparatorluğuydu. Devlet ilk başta Irak'ın kuzeyinde, Dicle kıyısında bulunan Asur (Aşşur) şehrinde oluşmuşken, Güney Mezopotamya ve Doğu ile olan ticari ilişkilerden yararlanarak gelişmiş ve toprakları genişleyerek bir imparatorluğa dönüşmüştür. Anadolu'daki en büyük ticaret kolonileri [Kültepe'de \(Kayseri\)](#) ve [Acemhoyuk'te](#) (Yesilova-Aksaray) bulunmaktaydı. Başkentleri Ninova'ydı.

Asurlular, Anadolu şehir devletlerine kumaş ve kalay gibi çeşitli şeyler satarak karşılığında altın veya gümüş almış ve koloni faaliyetlerinde bulunmuşlardır.

Savaşta atılganlıklarıyla tanınan Asurlular, anıtsal yapılar da bıraktılar. Ninova, Asur, Kalah (Nimrud), Dur Şarrukin (Horsâbad) ve başka yerlerde bulunan kalıntılar, Asur mimarîsinin örneklerini oluşturmaktadır. [i](#)

Eski Asur İmparatorluğu (MÖ 2025-1522)

Asur'un yükselişinin kral İluşuma ve oğlu Erişum (MÖ 1939 – 1900) zamanlarında bu iki kralın ticaret konusundaki politikaları büyük rol oynamıştır. İluşuma Güney Mezopotamya'dan gelen tüccarlara bir takım imtiyazlar tanımış, onları bu şekilde Asur'a çekmeyi başarmıştır. Aynı zamanda doğu ile yapılan kalay ticaretini de kontrol altına almayı başarmıştır. Böylece Güney Mezopotamyalı tüccarlar Asur'a gelip daha ucuz fiyattan kalay alabilmekte, çoğunluğu Basra Körfezi üzerinden gelen bakırı satabilmekteydi. Güneyden gelen üç kervan yolu olduğu anlaşılmaktadır, Ur – Nippur – Asur, Dicle üzerinden ve Elam – Dicle doğusundaki Der – Asur yolları. İluşuma'nın oğlu Erişum ise gümüş, altın, bakır, kalay, arpa ve yün ticaretini vergiden muaf tutarak bu ticareti büyük ölçüde Asur üzerine çekmiştir.

İlkçağda Eski Asur İmparatorluğu, Ortadoğu'nun en büyük imparatorluklarından biri olmuştur. MÖ 2. binyılın başından itibaren özellikle Anadolu'da koloniler kurmuş, Anadolu'ya yazıyı taşımışlardır.

Asur ülkesi, 1450 ila 1393 yılları arasında Mitannilere bağlı kalmıştır. Hanedan ve ülke bu periyotta resmi olarak feshedilmemiş olmamasına rağmen Mitanniler ülkenin dış ve iç işlerinde önemli ölçüde söz sahibi olmuşlardır. I. Eriba-Adad'ın tahta çıkması ve ülkedeki Mitanni etkisini kırması sonucunda devlet yeniden bağımsızlığına kavuşmuş ve Orta Asur İmparatorluğu dönemi başlamıştır. [i](#)

Orta Asur İmparatorluğu (MÖ 1397-1056)

MÖ 14. yüzyılda yeniden bağımsızlıklarını kazanan ve Fırat'a kadar topraklarını genişleten Asurlar, daha sonra Mezopotamya'da, Anadolu'nun güneydoğusunda, zaman zaman da Suriye'nin kuzeyinde büyük güç kazandı. Fakat I. Tukulti-Ninurta'nın ölümünden (MÖ 1208) sonra ülke gerileme dönemine girdi. MÖ 11. yüzyılda I. Tiglat-Pileser zamanında

kısa süre yeniden eski gücüne kavuştuysa da, bunu izleyen dönemde hem Asur Krallığı, hem de düşmanları, yarı göçebe Aramiler'in akınlarıyla yıprandı. [i](#)

Bronz Çağı Çöküşü (MÖ 1055-936)

Asur, kuzeybatıdaki topraklarını Muşki'lere kaptırdı. Daha sonra I. Tiglat-Pileser hükümdarlığında bölge geri alındı. Babil ve Asur bölgelerinde, Arami yayılmasıyla kontrol kentlerin dışında hemen hemen sağlanamıyordu. Babil zaten Şutruk-Nahunte yönetimindeki Elamlılar tarafından yağmalanmıştı ve Dicle'nin bir kolu olan Diyala Vadisi kaybedilmiştir. Bu kayıplara rağmen Asur kralları büyük kentleri ve ülkeyi yıkımdan korumayı başardılar. [i](#)

Yeni Asur İmparatorluğu (MÖ 911-619)

MÖ 9.yüzyılda Asur kralları sınırlarını yeniden genişletmeye başladılar; MÖ 8. yüzyılın ortasından, MÖ 7. yüzyılın sonuna değin III. Tukultī-Apil-Eşarra (III. Tiglat Pileser), II. Şarru-Kinu (II. Sargon) ve Sin-Ahhe-Eriba (Sinahherib) gibi güçlü kralların önderliğinde Basra Körfezinden Mısır'a kadar uzanan toprakları egemenlikleri altında birleştirerek günümüzde Yeni Asur İmparatorluğu olarak adlandırılan bir imparatorluk kurdular.

Son büyük Asur kralı Aşşur-Bāni-Apli idi. Aşşur-Bāni-Apli (Asurbanipal), Elam'ı ele geçirerek bu ülkenin halkını yok etmiştir. Bu dönemde sanatta büyük bir gelişme olduğu bilinmekteyse de, hükümdarlığın son yılları ve MÖ 627'deki ölümünü izleyen dönemin olayları karanlıkta kalmıştır. Asur Krallığı, Babil-Keldaniler, Medler, İskitler ve Kimmerlerin ülkeye yaptığı akınlar sonucunda iyice zayıflayarak MÖ 612-605 yılları arasında yıkılmıştır.

İmparatorluğun çökmesiyle birlikte Asur halkı da tarihi kayıtlardan silindi. Son olarak Harran ve çevresinde yaşadıkları bilinmekle birlikte kayıtlarda yeralmasa da eski imparatorluk topraklarında daha sonraki yüzyıllarda da yaşamlarını sürdürdükleri ve zamanla bölgenin diğer halkları içinde asimile oldukları düşünülmektedir. [i](#)

Son Tunç Çağı

Hititler

Hititler ya da Etiler, Tunç Çağı'nda Anadolu yarımadasında devlet kuran bir halk. MÖ 1600 civarında İç Anadolu'daki Hatti beyliklerini ele geçirerek Hattuş merkezli olarak kurdukları devlet MÖ 14. yüzyıl ortalarında I. Şuppiluliuma yönetimi altında Levant ve Yukarı Mezopotamya'ya değin genişleyerek bir süper güç hâlini almıştır. Halk, Hint-Avrupa dillerinin bilinen ilk örneği olan ve Anadolu dilleri sınıfına ait Hititçe ve Luvice dillerini konuşmuştur. Bu dillerin yanı sıra tabletlerinde Sümerce ve Akadca yazılar da mevcuttur. Çivi yazısını ve hiyeroglif yazı sistemini kullanmışlardır. Hititler anal adı verilen günlükler tutmuştur. Hititler çok tanrılı bir dine inanmışlardır

MÖ 14. yüzyılda Hitit İmparatorluğu gücünün zirvesine ulaştı; Orta Anadolu, Suriye'nin kuzeybatısı ve yukarı Mezopotamya'ya kadar yayıldı. Kizzuvatna Krallığı, ticaret yolları açısından önemli bir bölge olan Hatti'yi Suriye'den ayırarak ele geçirdi. İki devlet arasında barış anlaşmaları imzalandı, sınırlar korundu, ta ki Hitit Kralı I. Şuppiluliuma, Kizzuvatna'yı tamamen ele geçirinçeye kadar. Her ne kadar Kizzuvatna Uygarlığı bitse de Hititler, Comona ve Kilikya'da onların kültürlerini korumalarına izin vermiştir.

MÖ 1180'den sonra Levant bölgesine deniz kavimlerinin gelmesiyle imparatorluk dağıldı ve bir kısmı MÖ 8. yüzyıla kadar ayakta duracak olan küçük şehir devletleri (Geç Hititler) ortaya çıktı.

Anadolu, Erken Tunç Çağı'nın son yüzyıllarından başlayarak irili ufaklı pek çok beylik arasında paylaşılmaya başlamıştı. Anadolu'da beylikler düzenine son verilip merkezî devlete doğru ilk adımlar Hititlerce atılmıştır. Anadolu'nun yerli halklarından oldukları anlaşılan Hititler MÖ 3. binyılın içlerinde başlayan toplumsal gelişmelerin bir sonucu olarak giderek büyük bir devlet durumuna gelme başarısını göstermişlerdir. Bu başarıda Hititlerin dil ve ırk farkı gözetmeyen melez bir toplum yapısına dayanmaları en önemli rolü oynamış olmalıdır. Bu devlet içinde

Hititlerin yanında Hattiler, Palalar, Hurriler, Luviler vb. pek çok etnik unsur bulunmaktaydı.

Yazılı metinlere göre Koloni Çağı'nın son safhalarında, Pithana'nın oğlu Anitta Anadolu'da şehir beylikleri halinde yaşayan Hititlerin birleşmesinde ilk adımı atarak Anadolu'nun merkezî sistemle idare edilen ilk devletini kurmuştur.

Eski Asurlu koloniciler Anadolu'yu terk ettikten bir süre sonra MÖ 1650'lerde I. Hattuşili devletin başkentini Neşa'dan Hattuşaş'a taşımıştır. Hattuşaş'ın başkent olmasıyla birlikte Eski Hitit Krallığı hızlı bir biçimde gelişmeye başlar. Kısa sürede Kuzey Suriye (Alalah) ve Batı Anadolu'daki Arzava ülkesi ele geçirilmiştir. I. Hattuşili'yi izleyen I. Murşili döneminde Halpa ve Babil Hitit Krallığı'na dâhil edilmiştir. Böylelikle Hititler kısa sürede Yakın Doğu'nun etkin siyasi güçlerinden biri olarak adlarını duyururlar. Eski Hitit Krallığı olarak anılan bu dönemde sanat, başta Boğazköy olmak üzere Alacahöyük, Bitik, Alishar, Eskiypar, İnandık, Maşat Höyük, Hüseyindedede ve İmikuşağı kazılarının ortaya koyduğu gibi büyük ölçüde Anadolu geleneğine bağlıdır. Seramikte teknik ve form bakımından Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda yaratılmış olan esaslar zamana uygun olarak devam eder. Devrin seramik formları arasında büyük boy banyo kapları, matara biçiminde kaplar, süzgeçli kaplar, kantharoslar ve çanak içindeki tanrıçalı kült kabı özellik gösteren türlerdendir. Çokça talep edilen törensel içki kaplarının bu dönemde Boğazköy ve İnandık boğalarında olduğu gibi daha büyük boyda yapılarak kullanıldığı görülür.

Koloni Çağı'ndan da tanıdığımız kabartmalı vazo yapma geleneği, Eski Hitit döneminde devam etmiş ve en iyi örnekleri ilk kez Eskiypar, İnandık, Bitik ve Hüseyindedede gibi merkezlerde ele geçmiştir. Kabartmalı motiflerin firizler halinde üzerine yerleştirildiği İnandık vazosu, bu tipin en iyi örneklerindedir.

Bu dönemin maden sanatını temsil eden örneklerden ikisi Boğazköy'de bulunan, altından yapılmış, oturan tanrıça biçimli kolye tanesi ile Dövlek'te bulunmuş tunç tanrı heykelciğidir. Eski Hitit dönemi tasvir sanatında tunçtan yapılan heykelciklerde tanrılar betimlenmektedir. Bunların mabetlerde

saklandıkları ve koruyucu nitelikte oldukları yazılı belgelerden bilinmektedir.

Ülke içindeki politik çekişmeler nedeniyle zayıflayan Eski Hitit Krallığı MÖ 2. binin ikinci yarısında, II. Tuthaliya devrinde yeniden kuvvetlenmiş ve bir imparatorluk haline gelmiştir. Mısır ile Babil'in yanında Ön Asya'nın üçüncü büyük politik gücünü oluşturmuştur. Bu yeni evreye Yeni Hitit Devleti ya da Hitit İmparatorluk Çağı denir.

I. Şuppiluliuma ülkesinin sınırlarını Kuzey Suriye'ye, etki alanını da Kuzey Mezopotamya'ya ve MÖ 2. binyılın ortalarında kurulmuş olan Hurri-Mitanni ülkesine değin genişletmiş; Doğu Anadolu'nun batı kesimindeki Hurri kökenli İşuva ülkesini ele geçirmişti. Hükümdarlığı sırasında, Mısır firavunu Tutankhamun'un genç yaşta ölümü üzerine karısı, Hitit Krallığı'na başvurarak kendisi için bir eş talebinde bulunmuştur. I. Şuppiluliuma, oğullarından Zannanza'yı gönderdiyse de genç prens yolda bir Mısır entrikasına kurban gitmiştir. Bu olay, Suriye topraklarına sahip olmak isteyen Mısır ve Hitit arasında, sonuçta Kadeş Antlaşması ile bitecek olan bir dizi savaşı bahanesi olmuştur.

II. Murşili ölünce imparatorluk tahtına oğlu ve I. Şuppiluliuma'nın torunu II. Muvatalli geçer. İlk yıllarında o da Batı Anadolu'daki karışıklıklar ve ayaklanmalarla uğraşmak zorunda kalır ve sonuçta Troya Kralı Aleksandros ile bir antlaşma yaparak huzuru sağlar. Ancak esas stratejisini Kuzey Suriye'nin egemenliği için çatışmak zorunda olduğu Mısır'a göre belirlemiştir. Bu dönemde Mısır tahtına II. Ramses çıkmış ve Suriye üzerinde hak iddia etmeye başlamıştır. Bununla ilgili olarak hükümdarlığının dördüncü yılında bir sefer düzenleyerek, Hitit İmparatorluğu'na bağlı küçük Amurru Krallığı'nı ele geçirmiştir. Böylelikle savaş kaçınılmaz hale gelmiştir. MÖ 1285'te Kadeş kenti yakınında yapılan savaşta Mısır orduları savaş düzeni almaya zaman bulamadan Hitit savaş arabalarının baskınına uğramışsa da savaşın ne şekilde sonuçlandığı açık değildir. Çivi yazılı Hitit belgelerinde bu konuda hiçbir bilgi yoktur. Buna karşılık Mısır'da El-Uksur kentindeki Luksor ve Karnak tapınaklarıyla, daha güneydeki Ebu Simbel Tapınağı'nın duvarlarında, Firavun II. Ramses'in, bunu bir zafer olarak

anlatan abartılı yazıtları ve kabartmaları bulunmaktadır. Ancak savaştan sonra, çatışmayı başlatan Amurru Krallığı'nın yeniden Hitit'e bağlı hale gelmiş olması esas galibin Muvatalli olduğuna işaret eder.

Mısır ve Hitit devletleri arasında MÖ 1270 yılında imzalanan Kadeş Antlaşması, dünyanın iki büyük gücü arasında imzalanmış ilk büyük antlaşma olma özelliğine sahiptir. Antlaşma metni o zamanın diplomatik yazı dili olan Akad ve Mısır dillerinde hazırlanmıştır. Mısır'dan Hattuşaş'a yollanan ve gümüş bir tablet üzerine kazınmış olan Akadca özgün nüsha bulunamamıştır. Buna karşılık aynı metnin kil tablet üzerine yazılmış olan bir kopyası Boğazköy arşivlerinde ele geçmiştir. Antlaşmaya göre iki ülke de barış içerisinde yaşayacak ve sonsuza dek birbirlerine saldırmayacaktı. Diğer önemli belge ise 1986 yılında Boğazköy kazılarında bulunan dikdörtgen çivi yazılı bronz tablet olup IV. Tuthaliya ile Tarhuntaşa Kralı Kurunta arasında imzalanan bu metin sınır düzenlemesi ile ilgilidir. Bu eser, Anadolu'da bulunan tek bronz tablettir.

III. Hattuşili'den sonra Hitit tahtına büyük kraliçe Puduhepa'nın oğullarından biri olan IV. Tuthaliya geçmiştir. IV. Tuthaliya babasından devraldığı saygın ve güçlü imparatorluğu sürdürmekle birlikte, ölümünden sonraki yıllarda imparatorluk hızla yıkılmaya yüz tutmuştur.

Hitit İmparatorluğu gibi büyük bir devletin sonunu getiren olaylar arasında MÖ 1200 yılları civarında Balkanlardan Anadolu'ya ulaşan büyük göç dalgalarının etkisi olabileceği düşünülür. Ancak göçebe bir yaşam sürdüren ve genellikle aşiretler çevresinde kümelenmiş köylülerden oluşan bu insanların Hitit başkenti Hattuşaş'a ulaşarak bu devlete doğrudan doğruya son vermiş oldukları kabul edilemeyecek bir varsayımdır. Bununla birlikte bu göçler sonucunda Batı ve Kuzeybatı Anadolu'da ortaya çıkan karmaşa-belirsizlik ortamının Hitit devletinin ekonomisini olumsuz yönde etkilemiş olabileceği varsayılabilir. MÖ 2. binyılın son yüzyılları tüm Anadolu yarımadası için kaos ve sıkıntıların doruk noktasına ulaştığı bir dönemdi. Çeşitli yönlerden kopup gelen istilacılar ve göçmenlerin yarattığı bunalımlar sonucunda Hattuşaş'ın son

hükümdarı II. Şuppiluliuma'dan sonra Hitit devleti son bulmuş, böylelikle yüzyıllardır süren mevcut durum ortadan kalkmıştır.

Hitit İmparatorluğu'na son veren etkenler arasında en önemlisi, kuzeyde dağlık Karadeniz bölgesinde yaşayan savaşçı halk Kaşkaların MÖ 2. binyılın son yüzyılları içinde yaptıkları göçtür. Hitit devletine yüzyıllardır sorun yaratan bu istilacı kavmin, sonuçta bir kez daha Orta Anadolu'ya inerek Hitit topraklarını yağmalayarak başkent Hattuşaş'ın ıssızlaşmasına neden olduğu düşünülmekteydi. Ancak 1996 yılında Büyükkaya sırtında başkentten yıkılıştan sonra kurulan bir yerleşme kazılmıştır. Bu bir Hitit yerleşmesi değildi. Bu yerleşme ile şehrin Demir Çağı tarihi başlamaktadır.

İç Anadolu Demir Çağı'nın ilk dönemi önceleri Karanlık Çağ olarak adlandırılıyordu çünkü Hitit İmparatorluğu'nun yıkılıştan sonra yaklaşık 300 yıl devam bu dönemde hiçbir yerleşme görülüyordu. Ancak son yıllarda bu döneme tarihlenen çeşitli yerler saptanmıştır. Hattuşaş'ın kuzeydoğusundaki Büyükkaya yerleşmesi de bunlardan biridir. Yerleşmede Hititlerden bilinen pek çok özelliğın eksik olduğu görülür. Örneğın seramik kapların üretiminde büyük ölçüde çömlekçi çarkı seri üretim aracı olarak kullanılmıştı. İkel barınaklarının Hitit mimarlığı ile ortak hiçbir yanı yoktu ve yazı kullanılmıyordu. Maddi kültürleri bariz İlk ve Orta Tunç Çağ karakteri taşıır. İmparatorluk çöktükten sonra yerli Kuzey Anadolu boyları, eski Hitit çekirdek bölgesine sızarak ülkeyi ele geçirmişlerdir. Bu insanların sözü edilen Kaşkalar olma olasılığı vardır.

Yaklaşık beş asır boyunca devam eden Hitit yönetimindeki siyasi birliğin yok olmasının arkeolojik veriler arasındaki en belirgin göstergesi kil tabletlerin düzenlendiğı ve korunduğı imparatorluk arşivlerinin son bulmasıdır. Devlet ve bürokrasinin sessizliğı, Hitit İmparatorluğu yönetimi altında Anadolu ve güneydoğusundaki bölgelerde yaşayan halkların yok olması gibi algılanmamalıdır. Nitekim imparatorluk çöktükten kısa süre sonra başkent Hattuşaş'ta hayat daha kısıtlı imkânlarla olsa da sürer. Ayrıca MÖ 2. binyıldan beri kullanılagelen, hiyeroglif ile yazılan Luvice, MÖ 1200'den sonra da taş eserler ve mimari bağlamda yaklaşık beş yüzyıl daha yerel iktidarların sesini

duyurmaya devam eder. Günümüze ulaşan Hitit hiyeroglifi ile yazılmış arkeolojik kalıntıların tamamı bu döneme tarihlenmektedir. Bu dilin Luvice olduğu açıktır. Daha sonraları bu bölgelerde Fenikece ve Aramicenin de kullanıldığı görülmektedir.

Güneydoğu Anadolu'da yani Kilikya ve Kuzey Suriye'deki Toros Dağlarının olduğu bölgede geç Hitit beylikleri, Hitit İmparatorluk Çağı geleneğini devam ettirmişlerdir. Şuppiluliuma, Muvatalli ve Labarna gibi isimler taşıyan buradaki yöneticiler Hitit İmparatorluk Çağı'nda olduğu gibi aynı unvanları taşımışlardır. Hitit İmparatorluğu fiilen ortadan kalkmasına rağmen Eski Ahit'te Kuzey Suriye Bölgesi'nin Hatti memleketi olarak geçmesi de dikkat çekicidir. İmparatorluk sonrasında mimari ve sanat, özellikle de yontular bakımından da bir devamlılık söz konusudur. Bu süreç özellikle Fırat havzasındaki MÖ 3. binyıldan beri önemli merkezlerden Karkamış'ta ve Tarhuntaşşa'da kanıtlanmaktadır.

MÖ 14. yüzyılda Hitit devletini imparatorluğa dönüştürmesiyle tanınan I. Şuppiluliuma Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye'ye doğru genişlettiği hâkimiyetini kolaylaştırmak ve sürdürebilmek amacıyla bölgenin iki önemli kenti Karkamış ve Halpa'nın başına oğullarını getirir. Lidar Höyük'de bulunan bir mühür baskısından Karkamış'ta beş nesil devam eden hanedanlığın son kralı Kuzi-Teşub'un, imparatorluğun çöküşünden sonra kendine Hititlerdeki gibi "büyük kral" unvanı vererek bölgede hâkimiyetini sürdürdüğü öğrenilir. Karkamış kazılarında Kuzi-Teşub'a dair ize rastlanmamasına rağmen iki ayrı dikit üzerinde büyük kral unvanını kullanan Tuthaliya ve Tarhunzas'ın isimleri bulunur. Ancak uzun süredir bilimsel çevrelerde bu unvanların gerçek bir iktidarı yansıttığı düşünülmemektedir.

Halpa'da Şuppiluliuma soyundan gelen iktidarın ne kadar sürdüğünü bilinmemektedir. Halep Kalesi'nin altında kalan kent merkezi henüz geniş çaplı kazılmamıştır. Ancak son yıllarda Kay Kohlmeyer'in çalışmaları ile ortaya çıkarılan tapınak yapısının duvarında bulunan kabartmalı taş levhalar, Hitit kültürünün buradaki nüfuzunu ve devamlılığını belgeler.

Henüz kalıntıları kesin tespit edilmemiş olsa da sınırları yazılı belgelerde en ince ayrıntısına kadar tanımlanan Tarhuntaşşa'da ise yine soyu Hitit imparatorlarına dayanan bir hanedanlık hüküm sürer. II. Muvatalli'nin oğulları III. Murşili ve kardeşi Kurunta, amcaları III. Hattuşili'nin iktidara el koyması sonucu merkezden uzaklaştırılır. III. Murşili sürgüne yollanır. Kurunta'ya ise asla merkezî iktidarı aklından geçirmemesi karşılığında Tarhuntaşşa bölgesinin yönetimi verilir. Ancak tüm önlemlere rağmen, mühür ve kaya kabartmalarına bakılırsa, Kurunta bir dönem kendisini büyük kral ilan etme fırsatını yakalamış görünür. Bu kralın sonunu bilinmese de son Hitit imparatoru II. Şuppiluliuma yazılı belgelerde Tarhuntaşşa'yı yenip işgal ettiğini açıklar. Sonraki yıllarda Karadağ ve Kızıldağ'da bulunan kabartmalar ve yazıtlarda kendisini büyük kral olarak tanıtan Murşili'nin oğlu Hartapus ortaya çıkar. Karkamış'ta da benzeri görülen durum MÖ 1. binyılın başlarında her ne kadar kendilerine büyük kral demeyi meşru kılacak hanedanlık bağlantıları olan yöneticilerin varlığını kanıtlasa da, iktidarların çaplarının yerel boyutları aşmadığını gösterir. Hitit İmparatorluk Çağı'nın hemen sonrasına tarihlenen Karkamış buluntuları yok denecek kadar azdır. Geç Hitit dönemine ait en erken buluntular Malatya'dadır. Burası Karkamış'ta devam eden Hitit imparatorluk soyundan gelen hükümdarlar tarafından yönetilen bir kent devletidir. Hitit geleneği, söz konusu bu Hitit beylikleri tarafından Asurluların sürekli saldırıları ile tarih sahnesinden silindikleri devir olan MÖ 700 yıllarına kadar devam ettirilmişdir.

Karkamış, Zincirli, Arslantepe, Sakçagözü, Karatepe ve Tell Tayinat'ta yapılan kazılarda bu dönemin önemli merkezleri açığa çıkarılmıştır. Ayrıca aynı çağa ait dağınık eserler de birçok yerlerde bulunmuştur. Bu küçük krallıklar MÖ 1. binin ilk çeyreğinde, İç Anadolu'nun kuzey ve batısında Frig, Doğu Anadolu'da Urartu, Kuzey Mezopotamya'daki Asur politik güçleri arasında yaşamlarını sürdürmüşlerdir. [i](#)

Mittaniler

Mitanniler, Hani-Gelbat veya Hani-Rabbat olarak da adlandırılır, MÖ 1500 ile MÖ 1200 yılları arasında Anadolu'da hüküm sürmüş bir devlettir. Mitanni'ler Hititler'in yıkılışından sonra

bölgesel bir güç oldu. Aryan olan Mitanniler, Mezopotamya'ya göç ettiler. Orada Hurri halkının arasına yerleştiler ve kısa süre sonra Maryannu adı verilen yönetici soylu sınıf haline geldiler.

Mitanni krallığı, MÖ 1600'lü yılların başlarında kurulmuştur. Dicle Nehri'nin yukarısındaki Ilisu barajında yapılan son (2017) kazılarda, Müslüman-tepe'de bulunan bir tapınakta MÖ 1760 ila 1610 yılları arasından kalma Mitannilere ait ritüel eserler ve Mitanni silindir mührü bulunmuştur.

Mitanniler'in en büyük rakibi Thutmosidler dönemindeki Mısır'dı. Ancak Hititlerin yükselişiyle birlikte Mitanniler ve Mısır ittifak geliştirmiş, Hitit tehlikesine karşı önlem almıştır MÖ 15. ve 14. yüzyılın ilk yarısında gücünün zirvesinde, Kuzey-Batı Suriye'den Doğu Anadolu'ya kadar geniş bir bölge Mitannilerin kontrolü altındaydı. Mitanniler'in başkenti, arkeologlar tarafından Habur Nehri'nin kıyısında olduğu belirlenen Washukanni'idi.

Mitanni krallığı Mısırlılar tarafından "Maryannu", "Nahrin" veya "Mitanni" Hititler tarafından "Hur-ur-ri" olarak adlandırılmıştır. Akad Amarna mektuplarında kendisini "Mitanni kralı" olarak nitelendiren Tushratta, krallığınd'Hani-Gel-Bat' olarak bahseder.

Halk Hurrilerden oluşmaktayken, yönetici ve askeri açıdan örgütlü sınıf büyük oranda taşıdığı isimlerden dolayı İndo-Aryan olduğu düşünülen elitlerden oluşmaktaydı. [i](#)

Urartular

Urartular, başkenti Tuşpa (Van) olan tarihi krallık. Urartu Devleti en güçlü döneminde (MÖ 8.-7. yüzyıl), günümüzdeki Doğu Anadolu Bölgesi, Kuzeybatı İran, Irak'ın küçük bir bölümü ile kuzeyde Aras Vadisi'ne egemendi.

MÖ 858-856 yıllarında Asurluların Kral III. Şalmaneser komutasında Urartu içlerine yaptığı akınlar neticesinde Urartu Aşiretleri arasındaki birleşme süreci hızlandı ve yaklaşık MÖ 844 yılında Van Gölü kıyısında Tuşpe'de I. Sarduri'nin idaresi altında birleşme gerçekleştirilerek Urartu Krallığı ortaya çıkmış oldu. İlk Urartu yazıtı ve Van Kalesi'ndeki ilk anıtsal mimari bu

krala aittir. MÖ 7. yüzyıldaki en güçlü krallardan biri olan II. Rusa'dan sonra ise gittikçe zayıflamıştır. MÖ 7. yüzyıldaki İskit ve Med akınları Urartu'ya büyük zarar vermiştir. Ayrıca Babiller kaynaklarında da İskit akınlarının Urartuları zayıflattığı desteklenir. MÖ 612'den itibaren herhangi bir etki gösteremeyen Urartular, MÖ 590 yılında İran'dan gelen Medler tarafından yıkıldı. Bölgenin adı, 6. yüzyılın sonlarıyla birlikte Ahameniş kaynaklarında Urartu yerine "Armina" olarak geçer. Urartu krallarının sıradüzeni ve tarihlendirilmesi, daha iyi belgelendirilmiş Asur kralları listesi ile kurulabilen paralellikler yardımıyla sağlıklı hale getirilebilmektedir.

Urartuların kullandığı dil ile Hint-Avrupa dil ailesi (misâl Ermenice, Zazaca, Kürtçe, Farsça) ve Sami dil ailesi (Aramca, Arapça) arasında hiçbir bağ yoktur. Urartuların konuştuğu dil, Hurrice ile aynı kola ait olup büyük akrabalık içermekte ve en çok Kuzeydoğu Kafkasya Dil ailesi (Çeçence) ile benzerlik göstermektedir. Ancak akrabalık dereceleri daha kesinlik kazanmamıştır. Ata torun ilişkisinden bahsetmek için henüz çok erkendir. Yaşayan diller arasında en çok ortak kelime Urartuca ile Kuzeydoğu Kafkas dilleri arasındadır, toplam bilinen 350 Urartuca kelime kökünden 169'u.

Yazı olarak kendine özgün bazı karakteristik özellikler gösteren çivi yazısı ve bazı anıtsal yapılarda ise hiyeroglif kullanmışlardır. Urartu Devleti çivi yazısını ve Hitit hiyeroglif yazısını kullanmışlardır. Urartuların devletler arası yazışmalarda Asur dilini sıkça kullandıkları ele geçirilen çivi yazılı kraliyet metinlerinden anlaşılmaktadır. MÖ 7. yüzyıla ait olup Kral II. Rusa tarafından bazı idari yazışmalarda kullanılmış tabletler kale içinde yapılan kazılarda ortaya çıkarılmıştır. Urartuca yazılı tabletler Alman dil bilgini Johannes Friedrich tarafından günümüze tercüme edilmiştir. [i](#)

Demir Çağı

Hititlerin parçalanması sırasında Balkanlardan Anadolu'ya gelen Frigyalılar kısa bir süre içinde Anadolulaştılar, büyük oranda Hitit etkisi altında kalsalar da kendilerine özgü bir kültür oluşturdular. Başkentleri Gordion idi. En tanınmış kralları olan Kral Midas hakkında üretilen birçok efsane oldu; "eşek

kulak"larıyla ya da "dokunduğu her şeyi altına çevirmesiyle" ünlendi. Asur kaynaklarında Frigyalılardan Muşkiler, Midas'dan da Mita olarak bahsedilir. Asurlular, Midas'ı tehlikeli bir rakip olarak kabul ettiler ve Frigya ile MÖ 709'da barış anlaşması imzaladılar. Ancak bu anlaşmanın Kimmerler için bir anlamı yoktu ve Kimmerler, yaptıkları akınlarla Frigya Krallığı'nı yıkıp Kral Midas'ı da öldürdüler (MÖ 696). [i](#)

Frigler

Frigler, Antik Çağ'da Orta Anadolu'da yaşamış bir halk. Hititlerin MÖ 1200 civarında yıkılmasından sonra muhtemelen Güneydoğu Avrupa'dan bölgeye gelmişlerdir. Herodot ve Strabon gibi antik yazarların verdikleri bilgiler, dilbilim bulguları ve Güneydoğu Avrupa halkları ile aralarındaki maddi kültür benzerlikleri nedeniyle Friglerin Avrupa kökenli oldukları düşünülmektedir. Makedonyalıların komşuları olan ve Avrupa'da oturdukları sırada Brigler adını taşıyan Frigler, Makedonya ve Trakya'dan Boğazlar yolu ile Anadolu'ya göç eden Trak boylarından biriydi.

Genel olarak kabul edilen görüşe göre MÖ 1200 yıllarına doğru başlayan ve dalgalar halinde dört yüzyıl kadar süren Trak göçleri, Hitit İmparatorluğu'nun yıkılışını izleyen dönemde yoğunlaşmıştı. Son yıllarda, Troya ve Gordion kazılarında elde edilen arkeolojik buluntular da bu görüşü desteklemektedir. Adını Homeros'un destanlarında geçen Migdon, Askanios, Otreus gibi liderlerin önderliğinde ilkel bir aşiret düzeninde yaşamlarını sürdürdüğü anlaşılan Friglerin Anadolu'daki ilk yüzyılları büyük ölçüde karanlıktır. Bununla birlikte, Eski Çağ yazarlarının verdikleri bilgilerden başlangıçta Troya ve çevresini ele geçirdikleri zaman içinde Askania Gölü kıyıları ile Sangarios Nehri vadisine doğru yayıldıkları anlaşılmaktadır.

Frigler, buradan güney ve doğu yönde genişleyerek Anadolu içlerine yayılmaya devam etmiştir. Gordion'da hemen Hitit yerleşmesi üzerinde bulunan Erken Demir Çağı'na tarihlenen kalıntılar, ilk Frig göçmenlerinin MÖ 11. yüzyıla doğru Gordion'a ulaştıklarını ve başlangıçta basit köy düzeyinde yerleşik bir yaşamı benimsediklerini göstermektedir. Friglerin köy düzeyindeki yaşam biçiminden siyasal örgütlü bir devlet

düzenine nasıl geçtiği ve bu geçişteki aşamalar bugün için bilinmemektedir. Bununla birlikte, ilk aşamada, merkeze bağlı tek bir krallıktan ziyade birçok beyliğin varlığı düşünülmelidir. Buna bağlı olarak Gordion'un önceleri bir beylik merkezi olduğu ileri sürülebilir. Arkeolojik kazılar Gordion'un daha MÖ erken 9. yüzyılda kabartmalı ortostatlarla süslü binalara sahip, çevresi sur ile tahkim edilmiş bir hisar olduğunu ortaya çıkartmıştır. Bu dönemde Gordion giderek içinde soylu yönetici bir sınıfın yaşadığı bir yönetim merkezi olma yolundadır. Gordion'daki bu büyük inşaat projesi gelişimini sürdürerek MÖ 9. yüzyılın sonuna gelindiğinde Orta Anadolu'da kendi dönemi için eş olmayan anıtsal planlı kralî bir yerleşmeye dönüşmüştür.

Antik batı kaynaklarında verilen bilgilere göre, Frig devletinin ilk kralı başkent Gordion'a adını vermiş olan Gordios'tur. Gordios, oğlu Midas'ın Frig tahtına geçtiği yıl MÖ 742 veya 738 dikkate alındığında, MÖ 8. yüzyılın ilk yarısında kral olmalıydı. Kral Gordios'tan sonra, Frig tahtına oğlu Midas geçmiştir. Frig kralı Midas hakkında bildiklerimiz esas olarak birbirinden ayrı iki yazılı kaynağa dayanmaktadır. Bunlardan ilki Midas'la çağdaş olan Asur Kralı II. Sargon'un yıllıklarıdır. Midas, Asur kaynaklarında Muşkili Mita adı ile tarihî bir kimliğe sahipken antik Batı kaynaklarında her tuttuğunun altın olması ve eşek kulaklı olması gibi daha çok efsanevi kişilik özelliklerinden söz edilir.

Frig yazılı belgeleri yoktur.

Midas'ın, MÖ 8. yüzyılın ikinci yarısında Orta Anadolu platosunda, batı kanadını Gordion merkez olmak üzere Trak kökenli Friglerin; doğu ve güneydoğu kanadını Muşkiler ve Tabalların oluşturduğu konfederatif bir devletin kralı olduğu anlaşılmaktadır. Machteld Mellink, "Batı dünyası yani Yunan komşuları krallığın Frigli yönünü, Doğu dünyası yani Asur, Kuzey Suriye ve Urartulu komşuları krallığın kendilerine daha yakın olan Muşkili yönünü tanımaktadırlar" diyerek antik Batı ve Doğu kaynaklarındaki Frig-Muşki, Midas-Mita ayırımına açıklık getirmeye çalışmıştır.

Frig Krallığı'nın politik gücünün nasıl ve ne zaman sona erdiği açık değildir. Arkeolojik buluntular, MÖ 7. yüzyılın sonlarında

başkent Gordion'da istikrarın ve zenginliğin devam ettiği yönündedir. Öyleyse Herodot'un bildirdiği gibi Frig Krallığı, Lidya Kralı Alyattes'in MÖ 590 yılındaki Halis seferine değin bağımsızlığını koruyordu. Ancak ne Doğu ne de Batı kaynaklarında Midas'ın ardılları hakkında açık bir kayıt yoktur.

Asur kayıtlarında Anadolu'yla ilgili olarak Midas'ın adı MÖ 8. yüzyılın ikinci yarısında geçmektedir. Klasik dünyanın yazarları Midas'ın 7. yüzyılın erken bir döneminde öldüğünü bildirmektedir. Tüm bu kaynaklar Midas'ın uluslararası bir kişilik olduğunu, bir yandan diğer Anadolu, Suriye ve Asur liderleriyle uğraşırken diğer yanda da batıdaki Yunan dünyasıyla ilgilendiğini anlatır. Hem tahtını Delfi'deki Apollon Tapınağı'na armağan etmiş hem de bir Yunan prensesle evlenmiştir. Eşek kulaklı ve her dokunduğu altın olan Midas öyküleri, her ne kadar efsanevi de olsa 8. yüzyılda yaşamış bu tarihsel kişilikten muhtemelen esinlenilmiştir.

MÖ 28 Mayıs 585 tarihinde Medler ile Lidyalılar arasında yapılan Halis barışından sonra Frig topraklarının Halis'in doğusunda kalan toprakları Medlerin denetimi altına girmiştir. Batıda kalan büyük kesim ise Lidya egemenliği altındaydı.

MÖ 547 ya da 546 yılında Lidya Krallığı'nın yıkılmasıyla birlikte Frigya toprakları, iki yüzyılı aşkın bir süre Pers İmparatorluğu'nun bir parçası olarak Kapadokya, Paflagonya ve Hellespontos ile birlikte Büyük Frigya satraplığına bağlanmıştır. Askerî ve idari planda kalan Pers egemenliği boyunca yerli halk büyük ölçüde geleneksel yaşam biçimi ve kültürlerini sürdürmeye devam etmiş, eski Frig dili ve yazısı en azından MÖ 4. yüzyıla, hatta 3. yüzyıla kadar kullanılmıştır. Pers egemenliğini takip eden Helenistik Dönem'de Anadolu'da Yunan kültürü, Yunan tarzı yaşam biçimi yayılmış; yerli diller, gelenekler yerini bu akıma bırakmıştır. Bununla birlikte köklü Frig kültürünün etkileri bölgede Roma döneminin sonlarına, hatta Hristiyanlığın ortaya çıkışına kadar devam etmiştir. Bir zamanların ihtişamlı başkenti Gordion ise önemini yitirmiş, giderek sonun başlangıcındaki köy niteliğine bürünerek unutulmuştur. [i](#)

Klasik Antik Dönem

Lidya Krallığı

Anadolu'nun batısında Gediz ve Menderes ırmakları arasında kalan bölgeye Antik çağda Lidya, bu topraklarda yaşayanlara da Lidyalılar denilmiştir.

Doğudan Anadolu'ya gelen Lidyalılar, önce Hititlerin daha sonra da Friglerin egemenliği altında yaşadılar. Dilleri, Hitit dili ile benzerlik gösterir.

Lidyalılar, Batı Anadolu bölgesindeki Lidya'da yaşayan Anadolu insanlarıydı. Dil tarafından tanımlanan ve MÖ 2. binyıla kadar uzanan kökenleri hakkında ortaya atılan sorular, dil tarihçileri ve arkeologlar tarafından tartışılmaya devam ediyor.

Lidyalıların başkenti "Sfard" veya Sardis idi.

Lidyalıların parayı bulan ilk uygarlık olduğu iddiaları olmakla birlikte, para kullanımı daha eski medeniyetler olan Sümerler'de ve Antik Mısır'da da vardır. Resmi makamlarca onaylanmış gümüş gibi değerli metallerin ve belirli ölçekteki arpa gibi tahılların kullanımı ilk parasal ögeler sayılabilir. Ancak günümüzdeki anlamına yakın kullanım, Lidyalılara atfedilir. Yunan tarihçi Herodot, Lidyalıların gümüş ve altın madeni parayı ilk defa kullandığını yazar. Başka bir deyişle Lidyalılar, zaten var olan para sisteminin aracı olarak altın ve gümüşü tercih eden ilk uygarlıktır.

Lidyalılar tarihte ilk madeni parayı icat edenlerdir. Lidyalılar tarafından paraya "sikke" deniliyordu. Sikke, eski uygarlıklardan kalmış bir para türüdür. Altın, gümüş, bakır, nikel, tunç ve alüminyum gibi metal alaşımların karışımları ile üretilmiş olup, ilkel çağlarda ticarete kullanılan takas (değiş-tokuş) yöntemi yerine daha kullanışlı bir değişim aracı arayışlarının sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

MÖ 546 yılında Ahameniş İmparatorluğu, Lidya Krallığı'nın başkenti Sardes'i ele geçirip Lidya Krallığı'na son vermişlerdir. Böylelikle Anadolu, 200 yıllık Pers egemenliği dönemine girmiştir. [i](#)

Med İmparatorluğu

Medler, İran'ın kuzeybatı bölgesinde yaşayan eski İran halklarından biridir. Medler ilk kez Asur kralı III. Salmaneser'in dönemindeki (MÖ 858-824) yazılarda "Mada" adı ile kaydedilmişlerdir.

MÖ 2. binyılın sonunda, İran'ın kuzeybatı bölgesinde İrani kabilelerin ortaya çıktığı ve ilerleyen yıllarda bu kabilelerin yayılmasıyla Med ülkesinin sınırlarının birkaç yüz yıllık bir süre içinde değiştiği düşünülmektedir. İrani kabilelerinin batı ve kuzeybatı İran'da en azından MÖ 12. veya 11. yüzyıllardan beri mevcut olduğu düşünülmele birlikte, bu bölgelerdeki etkinlikleri MÖ 8. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülmeye başlamıştır.

Asur İmparatorluğu'nun, Kuzeybatı İran, Doğu Anadolu ve Kafkasya bölgelerinde baskın güç olduğu dönemden sonra düşüşe geçmesiyle Yakın Doğu'da oluşan güç boşluğu başka halkların bölgede güçlenmesine sebebiyet verdi, ayrıca İran'daki baskın güç olan Elam ve batıdaki Babil gibi antik dönem krallıklarının da ciddi bir zayıflık dönemi yaşıyor olması buna kolaylık sağladı.

Bölgedeki metin kaynakları üzerinde yapılan bir araştırma, Yeni Asur İmparatorluğu döneminde Med bölgesi ile bu bölgenin batı ve kuzeybatısında, İrani dil konuşan insanların yaşadığı ve yoğun bir nüfusa sahip olduğunu göstermektedir. Medler, Eski bir İran dili olan Medce konuşuyordu.

Bilindiği üzere Med egemenliğinden önce batı ve kuzeybatı İran'da Elam, Manna, Asur ve Urartu toplumlarının siyasi faaliyetleri görülmektedir.[i](#)

Ahameniş (1. Pers) İmparatorluğu

MÖ 6. yüzyılda Büyük Kiros tarafından kurulan, tarihteki ilk Pers devletidir.

MÖ 550'de, bir yüzyıl zor bela ayakta durmayı başaran Med İmparatorluğu, ani bir Pers isyanıyla yıkıldı. Serveti çok fazla olan Lidya Kralı Krezüs, bu serveti Pers Kralı Büyük Kiros'a saldırmak için kullandı. Bu hareketiyle ülkesinin sonunu getirdi ve Persler, MÖ 546'da Lidya başkenti Sardes'i yerle bir etti. İyonya Krallığı ve Lidya'dan arta kalan şehirler, Pers buyruğuna girmeyi reddettiler, savaşmak için hazırlık yaptılar ve Sparta'dan yardım istediler. Sparta beklenen yardımı yapmadı, Kiros'a sadece bir elçi göndererek onu uyardı. Sonuç olarak

daha fazla direnemediler; Phokaia'dakiler Korsika'ya, Teos'dakiler de Trakya'daki Abdera kentine kaçtılar. Geri kalanlar da Perslere teslim oldu. Kiros'tan sonra tahta geçen I. Darius yönetiminde de imparatorluk genişlemeye devam etti. Genişleyen toprakları etkin idare için I. Darius, satraplık sistemini kurdu.

MÖ 502'de Girit Adası'nda Perslere karşı başlayan İyonya İsyanı'na Milet satrapı Aristagoras, önce Perslere yardım etmek üzere Girit (Nakse) Adası'na hücum etmekle başladı; fakat isyanı bastırmada başarılı olamayınca o da isyancılara katıldı ve hatta daha sonra onlara liderlik de etti. Atinalıların da yardımlarıyla bir süre Anadolu'ya yayılan isyancılar, Efes Savaşı'nda yenildiler. Bu yenilgiyi MÖ 493'te Lade'deki yenilgi takip etti ve Persler isyana son noktayı koydular. Her ne kadar Karya, Pers İmparatorluğu'na bağlı bir satraplık olsa da, oraya atanan Hekatomnus kendine avantaj sağlamayı bildi. Bir taraftan Perslere düzenli haraç verirken diğer taraftan bölgeyi kontrolü altına aldı. Hekatomnus'un oğlu Mosolus başkenti Milas'tan Halikarnas'a taşıdı. Güçlü bir donanma kurdu ve bu gücünü kurnazca bir plan dahilinde Sakız, Kos ve Rodos adalarını Atina'dan ayırmak için kullandı. Daha sonra bu adalar bağımsızlıklarını ilan ettiler. Mosolus planının başarıya ulaştığını göremeden öldü ve ülke yönetimini eşi Artemis devraldı. Büyük İskender'in sahneye çıkışına kadar bir yirmi yıl daha Karya Hekatomnus'un ailesi tarafından yönetildi. [i](#)

Büyük İskender'in Fetihleri ve Helenistik Dönem

Büyük İskender

MÖ 336'da Makedonya kralı II. Filip, beklenmedik bir şekilde öldürülünce Makedonya tahtına, o dönem çok meşhur olan ve bayağı genç olan oğlu İskender geçti. Perslerle savaşıma yetecek büyüklükte bir ordu ve onların güçlü donanmaları karşısında dayanacak bir donanma kurmak için hemen çalışmaya koyuldu. Perslerle ilk olarak Biga Çayı'nın yakınlarındaki Granicus Savaşı'nda karşılaştı ve onları bozguna uğrattı. Zaferin ivmesiyle Batı kıyılarına yöneldi, Lidya ve İyonya'yı sırayla bağımsızlıklarına kavuşturdu. Milet'in de alınması, Makedon donanmasının işini diğer şehirler alınırken

kolaylaştırdı. Bu bölgedeki kontrolü sağladıktan sonra İskender, Anadolu içlerine yöneldi; Frigya, Kapadokya ve en son Kilikya'ya kadar ulaştı. Ardından, gerçekleşen İssos ve Gaugamela muharebelerinde Ahameniş İmparatorluğu hükümdarı III. Darius'u perişan etti. Daha sonra Pers Kralı III. Darius'u devirdi ve Ahameniş İmparatorluğu'nu tamamen fethetti. Büyük bir yenilgiye uğrayan III. Darius, Fırat'ın doğusuna kadar sürüldü ve böylece Anadolu'daki Pers hakimiyeti son bulmuş oldu.

Gelinen son noktada Büyük İskender'in imparatorluğu, bilinen dünyanın çok büyük bir bölümünü elinde bulunduruyordu. Büyük İskender, yaptığı bu seferlerle adını tarihe altın harflerle yazdırdı.

Büyük İskender'in İmparatorluğu'nun Parçalanması

İskender, MÖ 326'da Hydaspes Muharabesi'nde önemli bir zafer kazanarak Hindistan'ı işgal etti. Sonrasında, vatan hasreti çeken birliklerinin yoğun talepleri üzerine buradan geri döndü ve MÖ 323'te başkent olarak ilan etmeyi planladığı Babil'de, Arabistan'ın işgalini tasarladığı seferlerini hayata geçiremeden hastalandı ve öldü.

İskender'in ani ölümü, ardında geniş bir imparatorluk ve yönetim boşluğu bıraktı. Tahtın varisi, yarı üvey kardeşi Arrhidaeus, ülkeyi yönetecek bir güce sahip değildi. Toprakları paylaşmak için generalleri arasında savaşlar çıktı. Süvarilerin başındaki Pertikas, ardından Frigya satrapı Antigonus bir süre topraklara egemen oldular. Mısır Valisi Ptolemi ile İskender'in güçlü generalleri, Lysimakhos ve Selevkos, İpsus Savaşı'ndan sonra ortak düşmanları Antigonus'a karşı güç birliğine gittiler. Çekişmeler sonucu İskender'in İmparatorluğu dört parçaya bölündü. Ptolemi Mısır, Levant'ın büyük bir kısmı ve Anadolu'nun güneyini; Lysimakhos Anadolu ve Trakya'yı; Selevkos ise Anadolu'nun geri kalanını aldı ve Selevkos İmparatorluğu'nu kurdu. Bu arada Pontus Kralı Mitriates de ülkesinin bağımsızlığını ilan etti. [i](#)

Selevkos İmparatorluğu

İmparatorluğun kurucusu I. Selevkos Nikator, babası Antiokus'un adını vererek Antakya şehrini kurdu ve burayı başkent yaptı. Orduya çok önem veren Selevkos, yönetimi kolaylaştırmak için ülkeyi 72 ayrı satraplığa böldü. Eski

arkadaşı Lysimakhos'la aralarında anlaşmazlık çıkınca M.Ö 281'de Selevkos ona karşı savaş açtı ve Korupedyon Savaşı'nda Lysimakhos'u yenerek topraklarını ele geçirdi. Ancak gelecekteki Makedon Kralı Ptolemi Keranus tarafından suikastle öldürüldü.

Selevkos'un ölümünden sonra, imparatorluk içerden ve dışarıdan birçok saldırıya maruz kaldı. Selevkos'un oğlu I. Antiokus Galatların saldırılarını savuşturduysa da Pergamon Kralı Eumenes'i yenemedi ve M.Ö 262'de Pergamon'a bağımsızlık vermek zorunda kaldı. [i](#)

Orta Çağ

Roma İmparatorluğu

Roma İmparatorluğu (Kuruluşu MÖ 27, Dağılışı MS 395), Roma Cumhuriyeti döneminde Augustus'un Cumhuriyeti tek başına yönetebilecek yetkiler alması ve Cumhuriyet döneminde kimseye verilmemiş haklara sahip olmasıyla oluşan Antik Roma devletidir. Augustus, M.Ö. 2 yılına kadar Cumhuriyeti kendisinden sonra da tek bir kişinin yönetebilmesini sağlayacak anayasal reformlar gerçekleştirdi ve Roma İmparatorluğu tam anlamıyla oluşmuş oldu.

Uzun yıllar Akdeniz çevresinde hüküm süren imparatorluk, 375 yılındaki Kavimler Göçü'yle başlayan iç karışıklıklardan sonra 395 tarihinde doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrıldı, kuruluşundan ikiye ayrılışına kadar süper güç olarak kaldı. İmparatorluğun batıdaki kısmı olan Batı Roma İmparatorluğu Kavimler Göçü'yle Avrupa'ya gelen Cermen kavimlerinin ve Hunların saldırıları sonucu 476 yılında yıkılmış, doğu kısmıysa varlığını Doğu Roma İmparatorluğu veya Bizans İmparatorluğu olarak 1453'te Osmanlı İmparatorluğu'nun yedinci Padişahı II. Mehmet'in İstanbul'u fethine kadar sürdürmüştür.

"Roma İmparatorluğu" ünlü Latince Imperium Romanum'un Türkçesidir. Bu deyişte imperium sözcüğü bir bölge, vilayet anlamında kullanılmaktadır. Roma İmparatorluğu Avrupa'nın Romalıların egemenliği altında kalan kısmı için kullanılan bir isimdir, denilebilir. Aslında Roma kent sınırlarının aşılması ve yayılma politikası imparatorluk döneminden çok önce

başlamıştı. Roma İmparatorluğu en geniş olduğu dönemde yaklaşık 5.900.000 km² büyüklüğündeydi. Avrupa tarihinin "klasik antikite" dönemindeki en geniş imparatorluğuydu.

Augustus'un hükümdarlığından yüzyıllar önce Roma (Roma Krallığı ve Roma Cumhuriyeti) zaten İtalyan Yarımadası'nı aşmış, önemli rakiplerini yenilgiye uğratmıştı. Augustus'un reformları Roma Devleti'ni bir imparatorluğa çevirmiş, 3. yüzyılın sonlarındaki Diokletian reformuna kadar sistem büyük oranda değişmeden devam etmiştir. Diokletian reformu imparatorluğu tetrarşiye dönüştürmüştür. Her ne kadar Diokletian'ın sunduğu politik sistem kısa bir süre boyunca varlığını korusa da, imparatorluğun ikiye bölünmesine yol açmıştır. Bu da Roma'nın egemenliğinin iki yüzyıl boyunca daha Doğu ve Batı Roma İmparatorluğu olarak sürdürmesine olanak sağlamıştır.

Batı Roma İmparatorluğu'nun geleneksel çöküş tarihi 4 Eylül 476'dır. Yaklaşık bin yıl sonra, 1453'te, daha çok Bizans İmparatorluğu olarak anılan Doğu Roma İmparatorluğu Osmanlıların egemenliğine geçmiştir. Augustus'tan Batı Roma imparatorluğu'nun çöküşüne kadar Roma, Batı Avrasya'da egemen olmuş, nüfusun yarısını barındırmıştır. [i](#)

Bizans İmparatorluğu

Bizans İmparatorluğu veya Doğu Roma İmparatorluğu ya da kısaca Bizans, Geç Antik Çağ ve Orta Çağ boyunca Roma İmparatorluğu'nun devamı şeklinde var olan ve başkenti Konstantinopolis (günümüzde İstanbul, önceleri Byzantion) olan ülke (395- 1453). Beşinci yüzyılda Batı Roma İmparatorluğu'nun dağılışı ve çöküşü sürecinden sağ kalan imparatorluk, 1453'te Osmanlılara yenik düşene kadar, yaklaşık bin yıl var olmaya devam etti. Var olduğu sürenin çoğunda, Avrupa'da ekonomik, kültürel ve askerî bakımdan en güçlü ülkeydi. "Bizans İmparatorluğu" ve "Doğu Roma İmparatorluğu" terimleri ülkenin yıkılışından sonraki tarihçiler tarafından yaratılmış olup imparatorluk vatandaşları kendi ülkelerine Roma İmparatorluğu (*Imperium Romanum* veya Romania) kendilerineyse "Romalılar" demektedir.

4. yüzyıldan 6. yüzyıla kadar yaşanan bazı göze çarpan olaylar, Roma İmparatorluğu'nun Grek Doğu ve Latin Batı şeklinde ayrışma sürecini belirledi. I. Konstantin (h. 324-337) imparatorluğu yeniden organize ederek Konstantinopolis'i başkent yaptı ve Hristiyanlık dinini yasallaştırdı. I. Theodosius (379-395) döneminde, Hristiyanlık ülkenin devlet dini olarak kabul edildi ve diğer dinler yasaklandı. Son olarak Herakleios zamanında (610-641), imparatorluğun askerî ve idari sistemi yeniden yapılandırıldı ve Latince yerine Yunanca resmî dil olarak benimsendi. Böylece, her ne kadar Roma devleti ve devlet gelenekleri sürdürüldüyse de, Konstantinopolis çevresinde, Latin'den ziyade Yunan kültürü ve Ortodoks Hristiyanlık geleneklerine göre şekillendiğinden ötürü, modern tarihçiler Bizans'ı Antik Roma'dan ayırır.

İmparatorluğun sınırları, ülkenin var olduğu süre içinde, bazı gerileme ve toparlanma döngüleriyle kendini belli eden kayda değer değişiklikler gösterdi. I. Justinianus (527-565) döneminde Kuzey Afrika, İtalya ve bizzat Roma şehri de dahil olmak üzere Batı Akdeniz kıyıları yeniden ele geçirildi ve imparatorluk en geniş sınırlarına erişti. Mauricius (582-602) döneminde ülkenin doğu sınırları genişledi ve kuzey sağlamlaştırıldı. Ancak imparator bir suikaste kurban gidince Bizans-Sasani Savaşı (602-628) patlak verdi ve kaynaklar bakımından zayıflayan Bizans İmparatorluğu, 7. yüzyılda İslam'ın yayılışı sürecinde çok büyük toprak kayıpları yaşadı. Birkaç yıl içerisinde en zengin illeri olan Mısır ve Suriye'yi Araplara kaybetti.

Makedon Hanedanı (10-11. yüzyıllar) süresince imparatorluk sınırları tekrar genişledi ve iki yüzyıl süren Makedon Rönesansı yaşandı. Bu dönem 1071 Malazgirt Savaşı sonrası Anadolu'da başlayan büyük toprak kayıplarıyla son buldu. Bu savaşta yaşanan kayıp sonucunda Türkler Anadolu'ya yerleşmeye başladı.

Komninos Restorasyonu sırasında imparatorluk yeniden toparlandı. Öyle ki, 12. yüzyılda Konstantinopolis Avrupa'nın en zengin şehriydi. Ancak 1204'te Dördüncü Haçlı Seferi sırasında başkent yağmalanınca ve ülke toprakları birbiriyle yarışan Bizanslı Yunan ve Latin krallıkları arasında bölüştürülünce

imparatorluk büyük bir darbe aldı. Her ne kadar 1261'de Konstantinopolis geri alınıp toparlansa da, Bizans İmparatorluğu var olduğu son iki yüzyıl boyunca bölgede birbiriyle kapışan birkaç devletçikten biri olarak kaldı. Geriye kalan toprakları 15. yüzyıl boyunca Osmanlılar tarafından aşama aşama fethedildi. 1453'te Osmanlı İmparatorluğu Konstantinopolis'i fethedince Bizans İmparatorluğu sona erdi. [i](#)

İslam'ın Yayılışı

Orta Çağ'da Anadolu'ya çoğunlukla Bizans İmparatorluğu hakim olmuştu. 632 yılında, Peygamber Muhammed'in ölümünün ardından gerçekleşen Müslüman Arap fetihleri Anadolu'ya da sıçramıştır. Halife Ömer döneminde Suriye, Mısır, Irak ve İran gibi önemli bölgeler İslam İmparatorluğu'na dahil olmuş ve bu bölgelerle komşu durumda olan Anadolu da, bu fetihlerden kültürel ve dini açıdan etkilenmiştir. Daha sonraki yıllarda Anadolu'ya yapılan Müslüman Türk akınları ve burada kurulan devletler, Anadolu'nun İslamlaşma sürecini başlatacaktı. Özellikle Selçuklu Hanedanı döneminde Anadolu, hem kültürel hem de mimari yönden bir İslam diyarı haline gelecekti. [i](#)

Türklerin Anadolu'ya Gelişi

Türkler, çeşitli sebeplerden ötürü ana vatanları olan Orta Asya'dan göç etmek zorunda kalmışlar ve kendilerine yeni bir vatan aramaya başlamışlardır. Bu yüzden Selçuklu Türkleri, çevre bölgelere akınlar düzenlemeye başlamışlardır. Örneğin Anadolu'ya yapılan ilk akınlar, 1015-1018 yılları arasında gerçekleşmiştir. Büyük Selçuklular, 1040 yılındaki Dandanakan Muharebesi ile Gaznelileri mağlup etmiş ve bağımsız olmuşlardır. Selçukluların bağımsız olmasıyla beraber çevre bölgelere yapılan akınlar daha sistemli hale gelmiştir. Nitekim bu akınlar sonucunda Anadolu'nun uygun bir bölge olduğu anlaşılmıştır. Anadolu hakimiyeti için, Büyük Selçuklu Devleti ile Anadolu'yu elinde bulunduran Bizans İmparatorluğu arasındaki ilk savaş, 1048 yılında gerçekleşmiş ve Pasinler Muharebesi olarak bilinen bu savaşla beraber Anadolu hakimiyeti için yapılan ilk savaş, Selçuklu zaferiyle noktalanmıştır. [i](#)

Büyük Selçuklular

Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in ölümünün ardından Büyük Selçuklu tahtına Alp Arslan oturmuş ve Anadolu üzerine yapılan akınları hızlandırmıştır. Bu dönemde Bizans İmparatoru olan Romen Diyojen ise, Anadolu toprakları için oluşan bu büyük tehlikeyi bertaraf etmek için yaklaşık 200.000 kişilik ordusuyla başkenti Konstantinopolis'ten ayrılmış ve bugünkü Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'ne doğru ilerlemeye başlamıştır. Sultan Alp Arslan, Bizans'ın büyük bir orduyla Doğu Anadolu'ya geldiğini öğrenince bu orduyu karşılamak için aynı bölgeye bir orduyla ilerlemiştir. Daha sonra iki ordu, 26 Ağustos 1071 tarihinde Muş'un Malazgirt Ovası'nda karşılaşmış ve Malazgirt Meydan Muharebesi, kesin Selçuklu zaferiyle sonuçlanmıştır. Bu zaferle beraber İran, Azerbaycan, Horasan gibi bölgelerde bulunan Türkler, kitleler halinde Anadolu'ya göç etmeye başlamıştır.

Alp Arslan'dan sonra Büyük Selçuklu tahtına geçen oğlu Melikşah, babasının izinden giderek devletin sınırlarını genişlettirdi ve bir imparatorluk durumuna geldi. Melikşah, devlete en parlak günlerini yaşattı. İslam ilmi açısından da zirvede olan bu dönemde, vezir Nizamülmülk tarafından devletin farklı yerlerinde kurulan Nizamiye Medreseleri sayesinde de birçok ilim adamı, filozof ve müderris yetişmiştir. Bu medreselerin merkezi ve en büyüğü, Bağdat'taki Nizamiye Medresesi olup Amul, Basra, Belh, Herat, İsfahan, Musul ve Nişabur'da da benzerleri vardı. Nizamiye Medreseleri'nde esas olarak din, hukuk ve dil öğretimi yapılmıştır. Ancak bunların yanında astronomi, matematik, kimya ve felsefe eğitimleri de mevcuttu. Nizamiye Medreseleri, devlet parasıyla yaptırılmıştır. Bu medreselerde okuyup mezun olan filozof ve ilim adamlarının en meşhuru, daha sonradan Bağdat'a müderris olarak atanan Gazzâli'dir.

1090 yılında Hasan Sabbah adındaki bir din adamının İran'daki Alamut Kalesi'ni ele geçirip Büyük Selçuklu topraklarına suikastler düzenlemesiyle devlet sarsılmıştır. 1092 yılında, sırasıyla vezir Nizamülmülk'ün suikaste uğraması ve Melikşah'ın da zehir aracılığıyla ölmesi, devlette ani bir şok etkisi yarattı. Daha sonraki yıllarda devlet, tekrar eskisi gibi toparlanamadı ve kısa sürede dağıldı. Ancak daha önceden Anadolu'da, Büyük Selçuklu Devleti'ne tabi olmak şartıyla kurulmuş olan Anadolu Selçuklu Sultanlığı, Selçuklu Hanedanlığı'nın izini sürdürmeye devam etti. [i](#)

Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi

Selçuklu Hanedanı'ndan olan Kutalmış oğlu Süleyman Şah, Marmara Bölgesi'ndeki askeri faaliyetleri sonunda İznik'i alıp başkent yaparak 1077 yılında Anadolu Selçuklu Devleti'ni kurmuştur. I. Haçlı Seferi başlarında İznik şehrinin düşmesi üzerine Selçuklular Anadolu içlerine çekilmiş ve sonunda Konya başkent olmak üzere ayakta kalmayı başarmıştır.

13. yüzyıl başlarında Sultan I. Alaeddin Keykubad ile Anadolu'nun en güçlü devleti haline gelen Anadolu Selçuklu, Anadolu üzerindeki hakimiyetini iyice sağlamlaştırdı. Bu dönemde Anadolu'da ortaya çıkan Moğol tehdidinden dolayı birtakım önlemler alan Alaeddin Keykubad, bir dizi fetih gerçekleştirdi. 1230'da, Yassıçemen Muharebesi ile Harezmsahlar Devleti hükümdarı Celaleddin Harezmsah'ı yenilgiye uğrattı ve Harezmsahların yıkılmasına neden oldu. Bu da Anadolu Selçuklu Devleti'ni Moğollar ile sınır komşusu haline getirdi. Sultan Alaeddin, 1237 yılında Kayseri'de zehirlenip aniden ölünce bunu fırsat bilen Moğollar, Anadolu içlerine kadar girdi.

Anadolu Selçuklu Devleti, 1243 yılındaki Köseadağ Muharebesi'nde Moğollara yenilmesiyle beraber İlhanlılara yıllık haraç ödeyen tabi bir devlet haline gelmiş ve bu vesileyle birlikte Anadolu'nun her tarafında kendince bağımsızlıklarını ilan eden çeşitli Türk beylikleri ortaya çıkmıştır. Moğolların Selçuklu'nun devlet yönetimine zaman içinde artan müdahalesi, devleti bir kukla durumuna düşürmüştür. Son Anadolu Selçuklu Sultanı II. Mesud'un 1308 yılındaki ölümüyle birlikte Anadolu Selçuklu Devleti de dağılmıştır. [i](#)

Haçlı Seferleri

Hristiyan Haçlılar, Kutsal Topraklar'ı Müslümanlardan almak için belirli aralıklarla birtakım seferler düzenlemişlerdir. Bunlara "Haçlı Seferleri" denir. Toplamda 8 tane Haçlı seferi düzenlenmiştir. Bunlardan ilk dördü Anadolu toprakları üzerinde yapılmış, diğerleri ise farklı güzergahlar kullanılarak yapılmıştır. I. Haçlı Seferi'nde (1096-1099) Haçlılar başarılı olmuş, 1099 yılında Kudüs ele geçirilerek şehirdeki Müslümanlar ve beraberinde Yahudiler kılıçtan geçirilmiştir. Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan da seferde müdahale etmiş, bunun sonucunda da başkent İznik düşüp Konya içlerine kadar

çekilmiştir. Kudüs'ün yanı sıra Haçlılar; Yafa, Urfa ve Antakya gibi önemli yerleri de ele geçirmiş ve buralarda devletler kurmuşlardır.

Musul atabeyi Nureddin Mahmud Zengi'nin Urfa'yı Haçlılardan geri alması üzerine başlatılan II. Haçlı Seferi (1147-1149) başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Eyyubiler Devleti'nin kurucusu olan Kürt Müslüman kumandan Selahaddin Eyyubi'nin 1187 yılında, Hittin Muharebesi ile Kudüs'ü Hristiyanlardan geri alması üzerine derhal başlatılan III. Haçlı Seferi, Eyyubilerin önderliğinde püskürtüldü ve Kudüs, Müslümanların eline geçti.

Eyyubiler Devleti'nin başta Yafa olmak üzere Suriye ve Filistin'de önemli yerleri Haçlılardan alması üzerine IV. Haçlı Seferi düzenlenmiştir. Bu sırada Bizans İmparatorluğu, yaşadığı taht kavgaları nedeniyle Haçlı ordusunu Konstantinopolis'e davet etmiş, şehre giren Haçlılar da şehri yağmalamıştır. Konstantinopolis'te Latin Krallığı'nı kuran Haçlılar, şehirde birçok kişinin kanını akıtmıştır. Bizans sülalesinin bir kısmı İstanbul'dan kaçarak İznik'e gitmiş ve İznik Rum İmparatorluğu'nu kurmuştur. Bir kısmı da Trabzon'a gitmiş ve orada Trabzon Rum İmparatorluğu'nu kurmuştur. [i](#)

Anadolu Beylikleri

Anadolu Selçuklu Devleti'nin 1243 yılındaki Köseadağ Muharebesi'nde Moğollara yenilmesiyle birlikte Anadolu'da ikinci beylikler dönemi başladı ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde Türk beylikleri kuruldu. Bu beyliklerden birisi olarak ön plana çıkan Osmanoğulları Beyliği, Söğüt ve Domaniç civarında varlıklarını sürdürmekteydi. Beyliğin lideri olan Osman Bey, yaptığı birtakım fetihler sonucunda 13. yüzyılın sonunda, genel kabule göre 1299 yılında bağımsızlığını ilan etti.

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

13. yüzyılın sonlarından itibaren Batı Anadolu'daki Türk beyliklerinden biri olarak ön plana çıkan ve bağımsızlık kazanan Osmanlılar, 14. yüzyılda Balkan topraklarında gerçekleştirdiği fetihlerle büyük bir güç ve devlet haline geldi ve Anadolu'daki diğer Türk beylikleri üzerinde de hakimiyet kurdu. I. Bayezid döneminde, 1402 yılında Timur ile gerçekleştirilen Ankara Muharebesi mağlubiyetinin ardından Yıldırım Bayezid'in Timur'a esir düşmesi ve akabinde ölmesi, devleti sıkıntılı günlere

götürdü. Devlet, 11 yıl kadar padişahsız kaldı. En sonunda kardeşlerini teker teker bertaraf edip tahta geçen I. Mehmed sayesinde devlet toparlandı.

1451 yılında Osmanlı tahtına geçen II. Mehmed, ilk iş olarak gözünü İstanbul'a dikti. Yaklaşık iki aydır süren uzun ve yoğun bir kuşatmanın ardından, 29 Mayıs 1453 sabahında Osmanlılar şehri ele geçirdi ve Bizanslılar ile yoğun bir çatışma başladı. Osmanlılar şehri kontrolleri altına aldı. 1058 yıllık Bizans İmparatorluğu yıkıldı, Osmanlılar bir imparatorluk haline geldi. Anadolu'nun Türkler tarafından fethedilmesi ve Selçuklular İmparatorluğu'nun yükselmesi 11.nci yüzyılda başlar. Bu yavaş yavaş idi. Anadolu'nun tamamen fethi Osmanlı İmparatorluğu'nun İstanbul'u 1453 yılında elde etmesiyle kesinlik kazandı. Burada yaşayanlar pek çok farklı inancı destekliyordu. Musevilik, Hristiyanlık ve İslam. Özellikle İspanya ve Portekiz' den kovulan Yahudi 'ler ve 1492 yılında İspanyol'ların yeniden feth olayından sonra buradan kovulan Yahudi ve Müsliman göçmenler İstanbul'a yerleşti. [i](#)

Osmanlı İmparatorluğu

[Osmanlılar: Osmanlı \(Ataman\) İmparatorluğu \(transanatolie.com\)](#)

[i](#)

Türkiye

[Türkiye ve Dünya Gerçekleri \(transanatolie.com\)](#)

[i](#)

TransAnatolie

[TransAnatolie ile Türkiye'yi Keşfediyoruz](#)

[i](#)